

1. Ainevaldkond „Sotsiaalsained“

1.1 Sotsiaalne pädevus

Ainevaldkonna õppeainete õpetamise eesmärk põhikoolis on kujundada õpilastes eakohane sotsiaalvaldkondlik pädevus: suutlikkus mõista ühiskonnas toimuvate muutuste põhjusi ja tagajärgi; tunda ning austada inimõigusi ja demokraatiat; vallata teadmisi kodanikuõigustest ja -vastutusest ning käituda nendega kooskõlas; ära tunda kultuurilist eripära; järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; ollahuvitatud oma kogukonna, rahva, riigi ja maailma arengust; kujundada oma arvamust ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik; tunda ja kasutada lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid; tunda huvi ümbritseva maailma vastu.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) mõistab ühiskonnas toimuvate muutuste põhjusi ja tagajärgi;
- 2) valdab adekvaatset minapilti, oskab analüüsida oma võimalusi ja kavandab neist lähtuvalt tulevikuplaane;
- 3) tunneb ning austab demokraatiat ja inimõigusi, teab kodanikuõigusi ja -kohustusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid ning on seaduskuulekas;
- 4) huvitub iseenda, oma kogukonna, rahva ja maailma arengust, kujundab oma arvamust ning mõistab oma võimalusi olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik;
- 5) tunneb lihtsamaid uurimismeetodeid ja kasutab neist mõnda õppes;
- 6) teadvustab kultuurilist eripära ning suhtub lugupidavalt individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse juhul, kui need pole inimväärikust alandavad;
- 7) käitub üldtunnustatud sotsiaalsete normide ja suhtlemistavade järgi, mis aitavad toime tulla eakaaslaste hulgas, perekonnas, kogukonnas ning ühiskonnas, väärtustades neid;
- 8) on omandanud teadmisi ja oskusi enesekontrolli, enesekasvatuse, oma võimete arendamise, tervist tugevdava käitumise ja tervisliku eluviisi kohta ning suhtub positiivselt endasse ja teistesse;
- 9) hindab vabadust, inimväärikust, võrdõiguslikkust, ausust, hoolivust, sallivust, vastutustunnet, õiglust ja isamaalisust ning tunneb austust enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu. Umise ja tervisliku eluviisi kohta ning väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.

1.2 Ainevaldkonna õppeained

Ainevaldkonda kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus ning valikaine usundiõpetus. Ajalugu õpitakse alates 5. klassist, inimeseõpetust 2. klassist ning ühiskonnaõpetust 6. klassist. Usundiõpetust on võimalik valida kõigis kolmes kooliastmes kui soovijaid on vähemalt 10. (Kabala koolis seda võimalust hetkel ei kasutata).

Sotsiaalsainete nädalatundide jaotumine kooliastmeti.

I kooliaste 1.–3. klass

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

II kooliaste 4.–6. klass

Ajalugu – 3 nädalatundi

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus – 1 nädalatundi

III kooliaste 7.–9. klass

Ajalugu – 6 nädalatundi

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus – 2 nädalatundi

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalsainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval.

Sotsiaalainete vahendusel kujuneb õpilastes võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seondvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest, ning toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Ainevaldkonna õppeainete õppega taotletakse, et õpilane:

- 1) omandab adekvaatse enesehinnangu ning teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis toetavad tervikliku ja autonoomse inimese kujunemist, terviseteadlikkuse, tervist tugevdava käitumise ning tervisliku eluviisi;
- 2) omandab tervikliku arusaama ühiskonna nähtustest ja protsessidest ning nende seostest ja mõjust;
- 3) mõistab kultuurilist mitmekesisust ja demokraatia tähtsust ning ühiskonna jätkusuutliku arengu vajalikkust, aktsepteerides erinevusi;
- 4) hindab väärtusi, nagu vabadus, inimväärikus, võrdõiguslikkus, ausus, hoolivus, sallivus, vastutustunne, õiglus ja isamaalisus ning lugupidamine enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu.

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidenteedi ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks.

Usundiõpetuse kaudu luuakse eeldused erinevate religioonide, nende ühiskondlike ja kultuuriliste väljundite ning väärtussüsteemide mõistmiseks ja kriitiliseks analüüsiks, toetatakse dialoogivalmiduse ja respekti kujunemist maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel ning õpilase enese teadlikkust maailmavaatelistes küsimustes.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa

tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Kõigi valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

1.4. Üldpädevuste kujundamise võimalusi

Väärtuspädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning nendest oma tegutsemises juhinduda ajalugu ja ühiskonnaõpetus; lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse süvendab usundiõpetus. Inimeseõpetus ja usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskust seista vastu keskkete normide rikkumisele kujundavad ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus.

Enesemääratluspädevust – suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme – toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõendus põhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärke, genereerima ideid ning neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valima sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

1.5. Lõiming

1.5.1. Sotsiaalainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega.

Sotsiaalained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii

suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhatakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatikapädevus – ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tehnoloogiline pädevus – ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamise kaasaegsust ja võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kultuuriline pädevus – Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Tervise ja kehakultuuri pädevus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.5.2. Läbivad teemad

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskust, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ametid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid. Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuproгноosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ametid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele. Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervises seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Läbiva teemaga „Keskkond ja jätkusuutlik areng“ toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatus tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohaliku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumistaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „Teabekeskond“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teemaga „Tehnoloogia ja innovatsioon“ toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „Tervis ja ohutus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva teemaga „Väärtused ja kõlblus“ taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.6. Õppetegevuse kavandamine ning korraldamine

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvialadega tegelda;
- 3) võimaldatakse nii üksi- kui ka ühisõpet (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd ning teised kooperatiivse õppimise vormid), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhiorhk hoiakute kujundamisel;
- 7) arvestatakse õpilaste võimeid ja suutlikkust, kohaliku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 8) kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetodeile: vestlus,

arutelu, diskussioon, juhtumianalüüs, paaristöö, projektõpe, rollimäng, rühmatöö, väitlus, ajurünnak; ajaloolise kujutluse loomine, tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine, ühistegevus ja vabatahtlik töö, heategevusprojekt);

9) luuakse võimalused koostada referaat, ajajoon, õpimapp ja uurimistöö, teha praktilisi uurimistöid (nt töö allikate ja kaardiga, töölehtede ja kontuurkaardi täitmine, küsitluse korraldamine, loovtöö/arutluse/arvamusloo kirjutamine, töö esitlemine, infootsing teabeallikatest, infoanalüüs, klassielu reeglite, päevaplaani ja isikliku eelarve koostamine, statistika ning juriidilise dokumendi lugemine, dokumendiplankide täitmine), osaleda temaatilistes mängudes (nt tarbijakaitse), kriitiliselt analüüsida reklaami, teemakohaseid filme jms;

10) laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline ja ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised), arvuti/ multimeediaklass, asutused, muuseumid, näitused, raamatukogu, looduskeskkond, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid jm;

11) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

1.7. Hindamise alused

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang. Ainekavas on kirjeldatud õppeaine õpitulemused kooliastmete kaupa kahel tasemel: üldised õpitulemused õpetamise eesmärkidena ning osaoskuste õpitulemused. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste, sh esituste ning kirjalike tööde alusel, arvestades teadmiste ja oskuste vastavust ainekavas taotletavatele õpitulemustele ning õpilase individuaalseid iseärasusi ja mõtlemise arengut. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Hoiakute ja väärtuste kohta (nt huvi tundmine, tähtsuse mõistmine, väärtustamine, vajaduste arvestamine, reeglite järgimine) antakse tagasisidet.

Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega. Õpitulemuste hindamise vormid on mitmekesised. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, mis hindamisvahendeid kasutatakse ning mis on hindamise kriteeriumid. Tähtsal kohal on kujundav hindamine, mis keskendub eelkõige õpilase arengu võrdlemisele tema varasemate saavutustega. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Aineteadmisi ja -oskusi ning hoiakuid hinnates on põhirõhk kujundaval hindamisel. Õpitulemusi hinnates kasutatakse mitmekesiseid ja õpitulemustega vastavuses olevaid vorme, mis sisaldavad suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Praktiliste tööde puhul hinnatakse mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi kulgu. Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

- 1) selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja nendevahelisi seoseid;
- 2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
- 3) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
- 4) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist, lähtudes õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

- 1) rakendab õpisisu teoreetilisi teadmisi praktiliselt;
- 2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpisisu teadmiste abil;
- 3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

Inimeseõpetuses tähendab hindamine konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel, seejuures pakkudes võimalusi enesehindamiseks. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse kujundavat tagasisidet ka väärtuste ning hoiakute kohta. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö.

Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Õpitulemusi kontrollides tuleb jälgida teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu.

Hindamise vormid sisaldavad 5. klassis suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, allikmaterjali ja piltidega, loovtööd ning jutustuse kirjutamist, samuti allika usaldusvärsust info edasikandmisel. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Lühijutu ning kirjelduse puhul hinnatakse ülesehituse loogikat ja terviklikkust, mõistete ning märksõnade sobivust konteksti, stiili ja ainealast õigekirja.

5. klassis ei kontrollita kontrolltöödega enam kui üht õpitut teemat korraga. Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid III kooliastmes peavad olema mitmekesised, sisaldama suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, dokumentide, allikmaterjali ja piltidega, referaadi ja uurimistöö koostamist, loovtööd ning arutluse kirjutamist. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle hindamist ja võrdlemist, katkendi põhjal vastamist, kommenteerimist ning usaldusvärsuse üle otsustamist. Üksikfaktide teadmisele tuleb eelistada tähtsamate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu ja teemakohaste faktide tundmist, analüüsi, võrdlemise ja seoste loomise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu. III kooliastmes sobivad kontrolliks ja hindamiseks nii avatud kui ka etteantud vastusega ülesanded.

Ühiskonnaõpetuses tuleb hindamisel II kooliastmes arutlusoskust kujundavaid ja kontrollivaid ülesandeid koostades järgida jõukohasuse põhimõtet märksõnadest lahendamist toetava selgituseni ning täpse juhendini. Kokkuvõtvaks hindamiseks sobivad arvamislugu ja juhtumianalüüs, dokumendi ja kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded, mõiste ja selgituse kokkuviimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms) ning info leidmine, kasutamine ja rühmitamine.

III kooliastmes sobivad kokkuvõtvaks hindamiseks probleemküsimuste avamine, arvamislugu, uurimus ja juhtumianalüüs, dokumendi, statistiliste andmete ja karikatuuri analüüs, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded: mõiste ja selgituse kokkuviimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms) ning info rühmitamine.

Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö plaanimise, tegemise, tulemuste tõlgendamise, järeldamise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust.

Õpilase ja õpetaja koostöös hinnatakse ka õpilase õpitulemusi koolivälises mitteformaalses õppes, kui seal omandatu vastab taotlevaltele õpitulemustele (nt osavõtt projektidest, tegevus õpilasesinduses või kodanikuühendustes jm).

1.8. Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õppes klassis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöök ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid;
- 2) internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet ja õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus jm) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul;
- 2) kasutada klassiruumis ainekava eesmarke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid:
  - a) Eesti Vabariigi põhiseadus;
  - b) ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon;
  - c) ÜRO lapse õiguste konventsioon;
  - d) ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid;
  - e) allikakogumikud, käsiraamatud, erialased teatmeteosed;
  - f) elulooraamatud ja teabekirjandus;
  - g) auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid;
  - h) illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid);

- i) IKT-põhised õppematerjalid;
- j) ajalehed ja ajakirjad;
- k) statistilised ja metoodilised materjalid.

2. Ajalugu

2.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu;
- 2) tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;
- 3) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma rahva liikmena;
- 4) leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajalooteavet;
- 5) kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- 6) mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja jätkusuutlikkuse järjepidevuse olemust ning hindab allikate usaldusväärsust ajaloosündmuse ja -protsesse ning ajaloolist keskkonda analüüsid;
- 7) tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- 8) tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

2.2. Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmuse ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua sild mineviku ja nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, Internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) ajas orienteerumise oskus, oskus analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine;
- 3) küsimuste esitamine ajaloo kohta ning neile vastamine;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste

- loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
  - 6) allikaanalüüs ja töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning IKT vahendite kasutamine.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste taset kirjeldatakse kooliastme lõpul õpitulemustena.

Ajaloo mõistmise seisukohalt on tähtis kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Ajalootundides peab õpilastele tutvustama erinevaid ajalookäsitlusi neist ühtki peale surumata. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates.

Õppetegevuses on oluline rakendada mitmekesisist meetodikat, mis võimaldab õpilastel aktiivselt osaleda õppetegevuses, arendada oma õpioskusi, teha järeldusi, kujundada ja väljendada oma arvamust ajaloosündmuste või -nähtuste kohta. Ajaloo probleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus.

2.3. Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingat teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ning rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ja iseseisvateks õppijateks ning loovateks ja kriitiliselt mõtlevateks isiksusteks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: muuseum, näitus, raamatukogu, arvutiklass, ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised) jne;

Kooliastme spetsiifilised õppetegevused esitatakse vastava kooliastme lõpus.

2.4. Füüsiline õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.

2. Kool võimaldab kasutada õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet ja õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul.

3. Kool võimaldab kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid: ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid, allikakogumikud, käsiraamatud, elulooraamatud ja teabekirjandus, auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid, illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid), IKT-põhised õppematerjalid.

2.5. Hindamine

Ajaloo õpitulemusi hinnates lähtutakse õppekava üldosas ning teistes hindamist reguleerivate õigusaktide hindamiskäsitlusest. Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada

ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavate õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemusi kontrollides tuleb jälgida teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

II kooliaste

5. klass. Ajaloo algõpetus, 35 tundi

Õppetegevus

5. klassi ajalooõpetuses on soovitatav kasutada õpilase aktiivse tegutsemise kesket, mängulist ning arutelu- ja lugudepõhist lähenemist, millega ei taotleta tervikliku ajaloopildi loomist, vaid huvi äratamist ajaloo vastu. Õppesisu tugineb õpilast vahetult ümbritsevatele allikatele, koduloolisele ainekavale ning Eesti või maailma ajaloole. Kasutatakse erinevaid ajalooallikaid ning minevikust jutustavaid pilte ja lugusid, toetatakse varasematele teadmistele.

Läbi õppetegevuse tutvuvad õpilased ajaloo põhimõistetega ja omandavad mitmesuguseid oskusi: küsimuste esitamine ja neile vastamine, informatsiooni hankimine, suuline ja kirjalik eneseväljendus, koostööoskus ja kujutlusvõime, funktsionaalne kirjaoskus. Õpitakse kasutama aja mõistega seonduvaid sõnu ja fraase; tutvutakse erinevate ajalooallikatega; kasutatakse ajalooalast sõnavara. Arutletakse mineviku erinevate esituste ja tõlgenduste üle, millega õpilane kokku puutub. Õpitakse kasutama ajatelge ja ajalookaarti ning täitma kontuurkaarti; jutustama ümber teksti ja sellest olulisemat esile tooma, koostama kava ja lühijuttu. Võimalusel viiakse läbi õppekäike ning muuseumi- ja arhiivitunde, kutsutakse tunnikülalisi (nii mineviku vahetuid tunnistajaid kui uurijaid), õpitakse tundma ajaloolisi paiku. Toetatakse koduloolisele ainekavale, õpitakse tundma kodukoha ajaloolisi paiku. Teretulnud on (arvutipõhised jm) simulatsioonimängud.

I teema. Ajaarvamine (10 tundi)

Õppesisu: Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.

Lõiming. Matemaatika: rooma ja araabia numbrid

Õpitulemused. Teema „Ajaarvamine“ läbimise järel õpilane:

- 1) kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase *sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine*;
- 2) kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus;
- 3) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- 4) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu;
- 5) kasutab ajalookaarti.

II teema. Ajalooallikad (8 tundi)

Õppesisu: Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.

Õpitulemused. Teema „Ajaloallikad“ läbimise järel õpilane:

- 1) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest;
- 2) töötab lihtsamate allikatega;
- 3) kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas.

III teema. Eluolu (8 tundi)

Õppesisu: Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur

ja traditsioonid, nende muutumine ajas.

Lõiming. Loodusõpetus: aed ja põld tegevuskeskkonnana.

Õpitulemused. Teema „Eluolu” läbimise järel õpilane:

- 1) kirjeldab mõnda minevikusündmust, mineviku inimeste eluolu;
- 2) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- 3) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu;
- 4) kasutab ajalookaarti.

IV teema. Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud (9 tundi)

Õppesisu: Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas õpetaja valikul.

Lõiming. Kirjandus: elulood

Õpitulemused. Teema „Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud“ läbimise järel õpilane:

- 1) kirjeldab mõnda minevikusündmust, inimeste eluolu minevikus;
- 2) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- 3) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu;
- 4) kasutab ajalookaarti.

5. klassi lõpuks õpilane:

- 1) kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase *sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine*;
- 2) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega, kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas;
- 3) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;
- 4) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 5) kasutab ajalookaarti.

Õpikeskkond

Mitmekesised õppematerjalid, erinevat liiki allikad (fotod, kirjad, esemed nt perekogust), ajalookaart, teemaraamatud, filmid, muuseumid.

6. klass. Muinasaeg ja vanaaeg, 70 tundi

Õppetegevus

Õpitakse seletama ja kasutama ajaga, ajaloo periodiseerimisega ning käsitletavate teemadega seonduvaid mõisteid ja fraase. Õpiku ja lisamaterjali abil tutvutakse muinasaja ja vanaaja kohta käivate ajalooallikatega ning õpitakse nendest infot leidma ning seda kriitiliselt hindama. Õpitakse kirjeldama inimese elu ja tegevust muinas- ja vanaajal, selgitama muutusi, mis leidsid ühiskonnas aset seoses tehnoloogiliste, kultuuriliste ja poliitiliste muutustega. Õpitakse tundma tingimusi, milles kujunesid kõige vanemad kõrgkultuurid Egiptuses ja Mesopotaamias. Õpitakse kirjeldama vanaaja riiklikku korraldust ja elulaadi, muinas- ja vanaaja kultuuri- ja teadusesaavutusi, tähtsamate vanaaja valitsejate tegevust ning võrdlema nendega seonduvaid aspekte Egiptuse, Mesopotaamia, Kreeka linnriikide ja Rooma riigi näidetel. Kasutatakse IKT vahendeid õppetöö tõhustamiseks ning õpilaste vastavate oskuste kujundamiseks nii õppimisel kui töötulemuste esitlemisel

I teema. Sissejuhatus ja muinasaeg (10 tundi)

Õppesisu: Aeg ja ajaarvamine, muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Ajalugu ja ajalooallikad, kuidas allikmaterjale tõlgendada. Muinasaja arengujärgud ja nende üldiseloomustus, kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutuselevõtmine. Eesti muinasaja üldiseloomustus: Pulli, Kunda.

Lõiming. Matemaatika: rooma ja araabia numbrid, positiivsed ja negatiivsed arvud

Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt. Põlluharimise esimesed piirkonnad kaardil, kiviaja asulad Eesti alal.

Loodusõpetus: aed ja põld elukeskkonnana.

Tehnoloogiaõpetus: tehnika areng läbi ajastute, lähtudes materjalidest ja töötlusviisidest.

Õpitulemused. Teema "Sissejuhatus ainesse" ja „Muinasaeg” läbimise järel õpilane:

- 1) teab ajaloo mõistet ja allikate liike, oskab paigutada ajaloosündmusi ajatelgjoonele ja määrata sajandeid;
- 2) kirjeldab muinasaaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;
- 3) näitab kaardil ning põhjendab, miks ja millistes piirkondades sai alguse põlluharimine;
- 4) teab, missuguseid muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim*;
- 6) teab, et Eesti esimesed asustusala olid Pulli ja Kunda inimasula, ja näitab neid kaardil.

II teema. Vanad Idamaad (20 tundi)

Õppesisu: Vanaaja sisu ja üldiseloomustus 1) ajalised piirid, 2) looduslikud olud

Vana-Egiptus

- 1) Egiptuse riigikorraldus. Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon
- 2) eluolu
- 3) religioon
- 4) kultuurisaavutused

Mesopotaamia

- 1) sumerite linnriigid, leiutised: ratas, potikeder
- 2) Hammurapi seadused
- 3) eluolu
- 4) religioon
- 5) kultuurisaavutused

Iisraeli ja Juuda riik

- 1) ainujumala usk
- 2) Vana Testament
- 3) 10 käsku

Lõiming

Kunstiõpetus: arhitektuur: püramiidid, templid, keraamika, skulptuur, skulptuuride modelleerimine savist, reljeef

Kirjandus: mütoloogia, piiblilood, erinevate rahvaste müüdid

Tehnoloogiaõpetus: tehnika areng, ratas kui pöördeline leiutis inimkonna ajaloos

Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt, kontuurkaardi täitmine ja kommenteerimine

Õpitulemused

Teema „Vanad Idamaad” läbimise järel õpilane:

- 1) selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat;
- 2) selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse ning Mesopotaamia näitel;
- 3) tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiin, matemaatika, astronoomia, kirjandus, kujutav kunst, Egiptuse püramiidid, Babüloni rippaiad; teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri;
- 4) tekkisid Iisraeli ja Juuda riik, selgitab, mis on Vana Testament, 10 käsku;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *tsivilisatsioon, linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester*;
- 6) teab, kes olid järgmised isikuid ja iseloomustab nende tegevust: Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon, Hammurapi, Mooses, Taavet.

III teema. Vana-Kreeka (20 tundi)

Õppesisu

Vanim kõrgkultuur Euroopas

- 1) Kreeka loodus ja rahvastik
- 2) Kreeta ja Mükeene kultuur

Kreeka linnriigid

- 1) ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas
- 2) linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale
- 3) Aleksander Suure sõjaretk ja maailmariigi tekkimine

Vana-Kreeka kultuur ja eluolu

- 1) kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana
- 2) olümpiamängud
- 3) religioon ja mütoloogia
- 4) Homerose kangelaseepika
- 5) ajalookirjutus: Herodotos
- 6) teater
- 7) kunst: arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal
- 8) hellenite igapäevaelu
- 9) hellenistlik kultuur
- 10) Vana-Kreeka kultuuri tähtsus

Lõiming

Kirjandus: teatri võlumaailm, müüdid, eepos

Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt, kontuurkaardi täitmine ja kommenteerimine

Kehaline kasvatus: olümpiamängud

Kunstiõpetus: skulptuur, skulptuuride modelleerimine savist

Õpitulemused

Teema „Vana-Kreeka” läbimise järel õpilane:

- 1) näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat, Spartat;
- 2) teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist;
- 3) tunneb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel ning võrdleb neid kirjelduse põhjal;
- 4) kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *polis*, *rahvakoosolek*, *akropol*, *agoraa*, *türann*, *aristokraatia*, *demokraatia*, *kodanik*, *ori*, *eepos*, *olümpiamängud*, *teater*, *tragöödia*, *komöödia*, *skulptuur*, *Trooja sõda*, *hellenid*, *tähestik*;
- 6) teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros, Herodotos, Perikles, Aleksander Suur.

IV teema. Vana-Rooma (20 tundi)

Õppesisu

Rooma riigi tekkimine

- 1) looduslikud olud
- 2) Rooma linna tekkimine
- 3) kuningad
- 4) vabariigi algus

Rooma vabariik

- 1) ühiskondlik korraldus
- 2) Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal
- 3) kodusõjad Roomas. Caesar. Vabariigi lõpp

Rooma keisririik

- 1) ühiskondlik korraldus. Augustus

2) Rooma impeerium ja selle lõhenemine

Vana-Rooma kultuur ja eluolu

1) rahvas ja eluolu

2) Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn

3) kunst ja arhitektuur

4) avalikud mängud

5) Rooma õigus

6) ristiusu teke. Uus Testament

Lõiming

Kirjandus: müüdid, piiblilood

Emakeel: kõnekunst

Kunstiõpetus: arhitektuur, skulptuur

Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt, kontuurkaardi täitmine ja kommenteerimine

Õpitulemused

Teema „Vana-Rooma” läbimise järel õpilane:

1) näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopolit, Ida-Roomat ja Lääne-Roomat;

2) teab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist;

3) selgitab Rooma riigikorda eri aegadel;

4) iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis;

5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *vabariik, foorum, kapitolium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, Rooma õigus, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel*;

6) teab, kes olid järgmised isikuid ja iseloomustab nende tegevust: Romulus, Hannibal, Caesar, Augustus, Jeesus Kristus.

7) Uus Testament

6. klassi lõpuks õpilane:

1) kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid sõnu ja fraase: *aeg, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr, arabia number, Rooma number*;

2) tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloost ning seostab neid omavahel;

3) teab mõnda ajaloolist asunit, selle tekkimise ja kujunemise põhjuseid;

4) hindab materiaalsel keskkonda kui ajaloosündmuste peamist kandjat;

5) toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta;

6) mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning esitab näiteid erinevate kultuurivaldkondade kohta;

7) mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed ning loob lihtsamaid seoseid mõne sündmuse näitel;

8) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega ja hindab neid kriitiliselt;

9) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava, lühijuttu ja kirjeldust ning kasutab ajalookaarti.

Õpikeskkond

Oluline on kasutada õppematerjale, mis aitavad õpitavat illustreerida, seostada, täiendada ja rakendada. Õpikeskkonna kujundamisel on õpetajal võimalik kasutada järgmisi materjale:

- Töövihik, töölehed;

- Ajaloo atlas, seina- ja kontuurkaardid;

- Filmid, nt Arheoloogiakeskuse õppefilm “Raua sulatamine” (J. Peets, K. Kello);

- ETV saadete arhiiv (<http://etv.err.ee/arhiiv.php>);

- IKT-põhine õppematerjal, nt Eesti muinasaeg, CD (AS Regio), interaktiivsed õppematerjalid, www.koolielu.ee ja www.miksike.ee materjalid;
- Skeemid ja tabelid, illustratiivne materjal;
- Teemaatiline lisakirjandus: ajaloolugemikud, populaarteaduslik kirjandus.

Õppetegevus II kooliastmel

Töötatakse individuaalselt, paaris ja rühmas. Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: vestlus, arutelu, rollimäng, ajaloolise kujutluse loomine, loovülesanne, ajajoone koostamine ja kasutamine; kava, lühireferaadi, õpimapi koostamine; praktilised tööd (nt töö allikate, kaardiga, illustratiivse materjali analüüs, töölehe ja kontuurkaardi täitmine, loovtöö ja lühijutu kirjutamine, infootsing teabeallikatest), tegevuspõhine õpe (nt jutustamine ja kirjeldamine, võrdlemine kirjelduste alusel, põhjuste ja seoste leidmine, dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine), õppekäigud ja muuseumikülastused. Oluline on rakendada mitmekülgset metoodikat, mis pakub õpilastele võimalusi aktiivseks osalemiseks õppetegevuses.

Hindamine II kooliastmel

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid peaksid olema mitmekesised, sisaldama suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, allikmaterjali ja piltidega, loovtööd ning jutustuse kirjutamist. Ajalooallikatega töötades analüüsitakse lisaks allika sisule allika usaldusväärsust info edasikandmisel. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Lühijutu ning kirjelduse puhul hinnatakse ülesehituse loogikat ja tervikkust, mõistete ning märksõnade sobivust konteksti, stiili ja õigekirja.

Kontrollimiseks ja hindamiseks sobivad järgmised ülesanded: daatumite kandmine ajajoonele, daatumi märkimine sajandiga, kasutades nii araabia kui Rooma numbrit, sündmuste järjestamine ajalisel, sobivate märksõnade leidmine nähtuse või ühiskonna iseloomustamiseks, kaardi tundmine, ühiskonna/sündmuse/nähtuse kirjeldamine, sarnasuste ja erinevuste väljatoomine kirjelduse alusel, lünkteksti täitmine, paaride ühendamine, lühijutu või kirjelduse koostamine märksõnade toel, allikateksti või pildi analüüs, küsimuste koostamine ja neile vastamine, erinevad avatud vastustega küsimused.

Kuna 5. klassis ei taotleta süstemaatiliste teadmiste ega oskuste kujundamist, peab sama põhimõtet järgima ka hinnates. Kontrolltöödega ei kontrollita enam kui üht õpitut teemat korraga

III kooliaste

7. klass. Keskaeg ja varauusaeg, 70 tundi

Õppetegevus

Võimalusel korraldatakse õppekäike, ekskursioone, õppetunde muuseumis ja arhiivis. Selleks on Eesti muinas- ja keskaja õppimiseks palju võimalusi. Õppekäigud ja ekskursioonid ajaloolises keskkonnas tekitavad suuremat huvi kodukoha ajaloo vastu. Siit võiks alata esimese uurimusliku töö kirjutamine.

Aktiivse õppetegevuse kaudu õpitakse nägema ühiskonna arengus olulisi seoseid, probleeme, neid analüüsima, tegema järeldusi, pakkuma välja lahendusi, kujundama oma seisukohta ja seda põhjendama.

Õpitakse leidma kaardil Frangi riigi asukohta ja selle jagunemist, viikingite retkede põhisuundi, araablaste asuala ja vallutusi ning võrreldakse tänapäeva kaardiga. Õpitakse tundma ja iseloomustama feodaalse ühiskonna tunnusjooni, võrreldakse erinevate seisuste elulaadi. Iseloomustatakse kiriku osa ja tegevust keskaegses ühiskonnas, õpitakse tundma islami usu

põhitunnuseid ja araabia kultuuri eripära. Käsitletakse eestlaste eluolu ja tegevusalasid muinasaja lõpus, võitlust võõrvõimude sissetungi vastu, muistse vabadusvõitluse tagajärgi. Õpilasi suunatakse otsima jõukohast lisamaterjali keskaegse ja varauusaegse ühiskonna kohta. Õpitakse koostama kava, lühijuttu, referaati ning neid ette kandma, sh IKT vahendeid rakendades. Õpitakse tundma riikidevahelise sõjategevuse põhjusi, tulemusi ja tagajärgi Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Iseloomustatakse ja võrreldakse romaani ja gooti stiili ning renessansi. Analüüsitakse maadeavastuste eeldusi, põhjusi ning suunatakse õpilasi leidma ja selgitama maadeavastuste mõju ühiskonna edasisele arengule ja uue maailmapildi kujunemisele. Õpitakse tundma reformatsiooni tähendust ja mõju keskaja ühiskonna, majanduse ning kultuuri arengule. Käsitletakse ajalooliste isikute tegevust ning nende rolli erinevates ajaloosündmustes.

I teema. Maailm keskajal 476–1492 (50 tundi)

Õppesisu

Keskaja koht maailma ajaloos

- 1) keskaja ühiskonna üldiseloomustus
- 2) periodiseering
- 3) ühiskonnakorraldus
- 4) läänikord
- 5) eluolu ja maailmapilt

Kirik ja kultuur keskajal

- 1) ristiusu õpetuse alused
- 2) kiriku osa ühiskonnas
- 3) ristisõjad
- 4) keskaja ülikoolid ja teadus
- 5) romaani ja gooti stiil

Frangi riik

- 1) Frangi riigi teke
- 2) riik Karl Suure ajal
- 3) Frangi riigi jagunemine
- 4) kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa

Araablased

- 1) Araabia ühiskond
- 2) Muhamed. Islam
- 3) araabia kultuur ja selle mõju Euroopale

Bütsants

- 1) Bütsantsi tugevuse põhjused
- 2) Justinianus I
- 3) Vana-Vene riigi teke

Linnad ja kaubandus

- 1) linnade teke ja eluolu
- 2) hansakaubandus Põhja-Euroopas
- 3) tsunftikord
- 4) linnade valitsemine

Põhja-Euroopa ja Eesti

- 1) Skandinaavia eluviis ja ühiskond
- 2) viikingite retked

Eesti keskajal

- 1) eluolu muinasaja lõpus
- 2) muinasmaakonnad
- 3) muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine
- 4) ühiskonna struktuur. Valitsemine
- 5) Liivi ordu. Linnad

Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel

- 1) Saksa-Rooma keisririik
- 2) parlamendi kujunemine Inglismaal
- 3) Prantsusmaa ühendamine
- 4) eluolu keskajal
- 5) eluolu kodukohas muinasaja lõpul

Lõiming

Kunst: kirik kui sakraalehitus

Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt, kontuurkaardi täitmine ja kommenteerimine, araablaste vallutused, viikingite retked, Eesti muinas-maakonnad, Vana-Vene riik, Bütsants

Kirjandus: muistne vabadus-võitlus

Kunst: kaardipildi kujundamine

Tööõpetuses meisterdavad linnuse (maketi)

Inglise keel: sõnad, mis pärinevad viikingitelt.

Õpitulemused

Teema „Maailm keskajal 476–1492” läbimise järel õpilane:

- 1) kirjeldab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi, teab kiriku osa keskaja ühiskonnas kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana; teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad; kirjeldab keskaegse linna eluolu;
- 2) iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist;
- 3) iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi;
- 4) kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi;
- 5) toob esile ristsõdade eesmärgid ja tulemused;
- 6) nimetab Eesti muinasmaakondi ning suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust;
- 7) teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik;
- 8) seletab mõisteid *paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, mošee, Meka*;
- 9) teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Karl Suur, Justinianus I, Muhamed.

II teema. Maailm varauusajal 1492–1600 (20 tundi)

Õppesisu

Ühiskond varauusajal

- 1) uue maailmapildi kujunemine
- 2) tehnoloogia areng
- 3) majanduslikud suhted
- 4) humanism
- 5) kujutav kunst, Leonardo da Vinci

Suured maadeavastused

- 1) Ameerika avastamine
- 2) maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades

Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther

Eesti 16. sajandil

- 1) reformatsioon
- 2) haldusjaotus ja linnad
- 3) Liivi sõja põhjused ja tagajärjed

Lõiming

Kunst: renessanss, Leonardo da Vinci

Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt, kontuurkaardi täitmine ja kommenteerimine, maadeavastused, Eesti haldusjaotus 16.sajandil

Õpitulemused

Teema „Maailm varauusajal 1492–1600” läbimise järel õpilane:

- 1) teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon;
- 2) kirjeldab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju;
- 3) seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi;
- 4) seletab mõisteid *maadeavastused*, *reformatsioon*, *protestandid*, *luteri usk*, *renessanss*, *humanism*;
- 5) teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Kolumbus, Martin Luther, Leonardo da Vinci.

Õpikeskkond

Oluline on kasutada muid õppematerjale, mis aitavad õpitavat illustreerida, täiendada ja rakendada. Õpikeskkonna kujundamisel on õpetajal võimalik kasutada järgmisi materjale:

- Töövihik, töölehed;
- Ajaloo atlas;
- ETV saadete arhiiv (<http://etv.err.ee/arhiiv.php>), nt MuinasTV “Keskaegne maja”;
- IKT-põhine õppematerjal: interaktiivsed materjalid, näiteks www.koolielu.ee ja www.miksike.ee materjalid;
- Seinakaardid, skeemid ja tabelid, illustratiivne materjal;
- Teemaatiline lisakirjandus: allikad, ajaloolugemikud, populaarteaduslik kirjandus, temaatiline ilukirjandus.
- Muuseum, ajalooline keskkond: keskaegne linn, kirik, muuseum, arhiiv, arheoloogilised paigad, muinaslinnused, ordu- ja piiskopilinnused, arheoloogiakeskus, jm.

8. klass. Uusaeg, 70 tundi

Õppetegevus

Õpitakse tundma valgustusajastul toimunud muutusi riikide valitsemises. Analüüsitakse poliitiliste reformide mõju ühiskonna arengule, käsitledes seda erinevate inimeste vaatevinklist. Tuvastatakse erinevusi reformide ja revolutsioonide kaudu toimunud muutustes. Võrreldakse USA riiklikku korraldust Euroopa uusaegsete riikidega ning õpitakse tundma uusaegse ühiskonna põhijooni Euroopas. Õpitakse tundma Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni sõdade põhjusi, tagajärgi ning mõju Euroopale, tööstusliku pöörde mõju majandusele ja ühiskonnale 19. sajandil ning rahvusriikide kujunemisprotsessi Saksamaa näitel; Eesti rahvusliku liikumise eeldusi, sündmusi ja liidreid. Analüüsitakse ja õpitakse tundma Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi, Eesti iseseisvumisega seotud sündmuste käiku. Kaardil vaadatakse Esimese maailmasõja eel tekkinud liituseid, sõja käiku ja osalenud riike ning Versailles’ i rahu tulemusel kujunenud Euroopa riikide piire, ja võrreldakse seda olukorda tänapäevaga. Kolmandas kooliastmes on oluline omandada uurimustöö koostamise kogemus. 8. klassis sobivad selleks kodukoha ajalooa seotud teemad.

I teema. Maailm 1600-1815 (35 tundi)

Õppesisu

Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas

- 1) absolutismi kujunemine, Louis XIV
- 2) valgustusfilosoofia
- 3) Inglise kodusõda ja restauratsioon
- 4) Inglismaa ja Prantsusmaa

5) 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II

Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus

1) valitsemine: keskvoim ja aadli omavalitsus, Balti erikord

2) Põhjasõda, Peeter I

3) Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil

4) muutused majanduses ja poliitikas

5) vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna)

USA iseseisvumine

1) Iseseisvussõda

2) USA riiklik korraldus

Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu

1) Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg

2) Napoleoni reformid

3) Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos

Kultuur

1) barokk

2) klassitsism

3) asustus ja eluolu paikkonnas 17-18.saj

Lõiming

Kunst: Versailles loss, baroki ja klassitsismi iseloomulikud jooned, näited

Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt, kontuurkaardi täitmine ja kommenteerimine,

Põhjasõda, Läänemeremaad, USA iseseisvumine, Napoleoni sõjad

Eesti keel: talurahvakoolid, nõiaprotsessid, rahvaluule, arutluse kirjutamine talurahva olukorra teemal

Inglise keel: riiklikud sümbolid

Õpitulemused

Teema „Maailm 1600–1815” läbimise järel õpilane:

1) teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile;

2) selgitab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism;

3) selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju;

4) toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad;

5) teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil;

6) teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja kirjeldab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust;

7) kirjeldab baroki ja klassitsismi põhijooni;

8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *valgustus*, *reform*, *revolutsioon*, *restauratsioon*, *absolutism*, *parlamentarism*, *valgustatud absolutism*

9) teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Napoleon, Louis XIV, Peeter I, Voltaire.

II teema. Maailm 1815–1918 (35 tundi)

Õppesisu

Industriaalühiskonna kujunemine

1) tööstuslik pööre

2) vabrikutootmine

3) linnastumine

4) industriaalühiskonna sotsiaalne pale

5) 19. sajandi poliitilised õpetused

Rahvuslus ja rahvusriigid

- 1) rahvusluse tõus Euroopas
- 2) rahvusriigi loomine Saksamaa näitel
- 3) Saksa keisririik

Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul

- 1) Vene impeeriumi äärealade poliitika
- 2) talurahvaseadused
- 3) rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused
- 4) venestusaeg
- 5) 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed

Esimene maailmasõda

- 1) uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas
- 2) sõja põhjused, kulg ja tagajärjed
- 3) maailmasõja mõju Eestile
- 4) Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani

Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul

- 1) eluolu
- 2) ajakirjandus
- 3) seltsiliikumine
- 4) kultuur kodukohas 19.sajandil ja 20.sajandi algul

Lõiming

Tehnoloogiaõpetus: energiallikad, tehnika saavutused

Kirjandus: elulood, olustikukirjeldus, ilukirjandus, biograafiline inimene sõjas valikute ees

Muusika: rahvushümnid, rahvuslik muusika, laulupidu

Eesti keel: tekstianalüüs, suuline eneseväljendusoskus

Geograafia: informatsiooni leidmine kaardilt, kontuurkaardi täitmine ja kommenteerimine, Eesti ja Euroopa kaart

Kunst: realism, imressionism

Arvutiõpetus: slaidiesitus kunstiteemadel

Õpitulemused

Teema „Maailm 1815–1918” läbimise järel õpilane:

- 1) näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite;
- 2) kirjeldab rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas;
- 3) selgitab Eesti iseseisvumist;
- 4) teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;
- 5) iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi;
- 6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.

Õpikeskkond

Lisaks õpikule on oluline kasutada muid õppematerjale, mis aitavad õpitavat illustreerida, täiendada ja rakendada. Õpikeskkonna kujundamisel on õpetajal võimalik kasutada järgmisi materjale:

- Töövihik, töölehed;
- Ajaloo atlas: „Ajaloo atlas põhikoolile“, „Eesti ajaloo atlas“, „Maailma ajalugu“
- Filmid: ERR saadete arhiivist (www.etv.ee/arhiiv.php), näiteks Eesti aja lood;
- IKT-põhised õppematerjalid: interaktiivsed töölehed, www.koolielu.ee ja www.miksike.ee materjalid, internet;
- Seinakaardid, skeemid ja tabelid, jm illustratiivne materjal

- Temaatiline lisakirjandus: allikad, ajaloolugemikud, populaarteaduslik kirjandus, ilukirjandus;
- Ajalooline keskkond, muuseum.

9. klass. Lähiajalugu, 70 tundi

Õppetegevus

Kaardi alusel õpitakse tundma, mis territoriaalsed muutused toimusid Versailles` rahulepingu järel: Saksamaa piirid, impeeriumide lagunemine, iseseisvunud riigid. Võrreldakse kaardiga enne Esimest maailmasõda. Samuti õpitakse kaardi alusel tundma muutusi Teise maailmasõja järel: Saksamaa piirid, Saksamaa lõhestamine, iseseisvate riikide kadumine, tähtsamad rinded ja lahingud, MRP mõjusfäärid. Võrreldakse kaardiga enne Teist maailmasõda.

Õpitakse tundma rahvusvahelise elu sündmusi, erinevate riikide välispoliitilisi taotlusi, analüüsitakse Versailles` süsteemi mõju, ülemaailmse majanduskriisi mõju, tehakse järeldusi, miks rahvusvaheline olukord teravnes. Iseloomustatakse ja võrreldakse demokraatiat ja diktatuuri. Analüüsitakse diktatuuri eri vormide sarnasusi ja erinevusi. Õpitakse tundma Teise maailmasõja eelset rahvusvahelist olukorda ja riikidevahelisi suhteid, välja tooma Teise maailmasõja põhjusi.

Analüüsitakse allikaid, sh dokumente ja õpitakse tundma baaside lepingu ja MRP lisaprotokollide sisu ning olukorda, milles lepingud sõlmiti, tehakse dokumentidele tuginedes järeldusi ja antakse hinnanguid. Õpitakse tundma sündmuste kronoloogiat Eestis ja sündmuste seotust rahvusvahelise olukorraga. Analüüsitakse Eesti Vabariigi võimalusi ja valikuid Teise maailmasõja eel ja ajal.

Õpitakse tundma ajalooliste isikute elu ja tegevust. Suunatakse õpilasi ise informatsiooni otsima, erinevaid infokanaleid kasutama. Õpitakse tundma Eesti Vabariigi ajaloo põhisisu ja arengu põhijooni. Õpitakse tundma üldisi muutusi nii maailma kui eesti kultuuri arengus. Õpilased koostavad esitlusi individuaalselt või rühmatöö tutvustamiseks IKT vahendeid kasutades.

Ajalooalane uurimustöö võib olla elusolevate vanema põlvkonna esindajate või sugulaste elukäigu uurimine, seoste loomine õpitud lähiajaloo, pereloo ja kodukoha ajaloo vahel.

I teema. Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939 (25 tundi)

Õppesisu

Rahvusvaheline olukord

- 1) Pariisi rahukonverents
- 2) poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles' süsteem
- 3) Rahvasteliidu tegevus ja mõju
- 4) sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas

Maailmamajandus

ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed

Demokraatia ja diktatuurid 1920.–1930. aastail

- 1) demokraatia ja diktatuuri põhijooned
- 2) demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel
- 3) autoritarism Itaalia näitel
- 4) totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel

Eesti Vabariik

- 1) Vabadussõda
- 2) Asutav Kogu: maareform ja põhiseadus
- 3) demokraatliku parlamentarismi aastad
- 4) vaikiv ajastu

- 5) majandus
- 6) kultuur ja eluolu
- 7) välispoliitika

Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel

- 1) uued kultuurinähtused
- 2) teadus
- 3) tehnika areng: aatomiuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film
- 4) kirjandus ja kunst
- 5) uued propagandavahendid
- 6) kultuur ja eluolu paikkonnas 20.sajandi algul

Lõiming

Geograafia: Euroopa ja maailma poliitiline kaart, informatsiooni leidmine kaardilt, kontuurkaardi täitmine ja kommenteerimine

Kirjandus: kirjeldused majanduskriisist

Kirjandus, muusika ja kunst: sõdade-vaheline olustik, eestiaegne elu

Õpitulemused

Teema „Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939” läbimise järel õpilane:

- 1) näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles' süsteem);
- 2) kirjeldab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
- 3) kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul;
- 4) kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, ideoloogia, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, repressioon, Rahvaste Liit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, Tartu rahu*;
- 6) teab, kes olid järgmised isikud: Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson;

II teema. Teine maailmasõda 1939–1945 (10 tundi)

Õppesisu

Rahvusvaheline olukord

lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP

Sõjategevuse üldiseloostus

- 1) sõja algus ja lõpp
- 2) sõdivad pooled, rinded
- 3) holokaust
- 4) ÜRO asutamine

Eesti Teise maailmasõja ajal

- 1) baaside ajastu
- 2) iseseisvuse kaotamine
- 3) juuniküüditamine
- 4) sõjategevus Eesti territooriumil
- 5) Nõukogude ja Saksa okupatsioonid
- 6) Teise Maailmasõja mõjud paikkonnas

Lõiming

Geograafia: Euroopa ja maailma poliitiline kaart, informatsiooni leidmine kaardilt, kontuurkaardi täitmine ja kommenteerimine

Kirjandus: elulood

Tehnoloogiaõpetus: uued tehnika saavutused II maailmasõja ajal

Õppetulemused

Teema „Teine maailmasõda 1939–1945” läbimise järel õpilane:

- 1) kirjeldab kaardil Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu;
- 2) teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel, ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjusi;
- 3) selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;
- 4) iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist;
- 5) teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja tulemused ning tagajärjed;
- 6) teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ja mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon;
- 7) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *MRP*, *holokaust*, *küüditamine*, *baaside leping*, *okupatsioon*, *ÜRO*.

III teema. Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000 (35 tundi)

Õppesisu

Külm sõda

- 1) külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid
- 2) kahepooluselise maailma kujunemine: Trumani doktriin, Marshalli plaan, Berliini blokaad ja Saksamaa lõhestamine

3) kriisid ja sõjad: Kuuba kriis, Berliini müür, Vietnami sõda

Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel

- 1) USA ühiskond: sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika
- 2) Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng. Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted

Kommunistlikud riigid

- 1) kommunistliku süsteemi teke
- 2) NSV Liit: stalinism, sula, stagnatsioon

Eesti Nõukogude okupatsiooni all

- 1) piiride muutumine
- 2) repressioonid
- 3) kollektiviseerimine
- 4) industrialiseerimine
- 5) poliitiline juhtimine
- 6) kultuur ja eluolu

Kommunistliku süsteemi lagunemine

- 1) *perestroika ja glasnost*
- 2) M. Gorbatšov
- 3) B. Jeltsin

4) Saksamaa ühinemine

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine

- 1) Laulev revolutsioon
- 2) Balti kett
- 3) põhiseadusliku korra taastamine

Maailm 1990. aastail

- 1) üldülevaade
- 2) Euroopa Liidu laienemine
- 3) NATO laienemine
- 4) uued vastasseisud

Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel

- 1) teaduse ja tehnika areng: aatomiuuringud, infotehnoloogia

- 2) massikultuur
- 3) naine ja ühiskondlik elu
- 4) muutused mentaliteedis
- 5) poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas

Lõiming

Geograafia: Euroopa ja maailma poliitiline kaart, Euroopa ja maailma poliitiline kaart, informatsiooni leidmine kaardilt, kontuurkaardi täitmine ja kommenteerimine

Kirjandus: inimene sõjas, valikute ees

Kirjandus, muusika, kunst: elulaad, väärtused, ühislaulud

Tehnoloogiaõpetus: uued tehnika saavutused, olmetehnika areng

Õpitulemused

Teema „Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000” läbimise järel õpilane:

- 1) teab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid;
- 2) teab olulisemaid muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail;
- 3) kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel;
- 4) kirjeldab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel ning Eesti arengut NSV Liidu koosseisus;
- 5) toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;
- 6) kirjeldab Eesti iseseisvumise taastamist ja Eesti Vabariigi arengut;
- 7) iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil;
- 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid *perestroika*, *glasnost*, *külm sõda*, *kriisikolle*, *kollektiviseerimine*, *industrialiseerimine*, *plaanimajandus*, *massirepressioon*, *Atlandi Harta*, *Euroopa Liit*, *NATO*, *Balti kett*, *laulev revolutsioon*, *metsavennad*;
- 9) teab, kes olid järgmised isikud, ja iseloomustab nende tegevust: Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar, Mart Laar.

9. klassi lõpuks õpilane:

- 1) iseloomustab ajaloo põhietappe näidete kaudu;
- 2) mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi;
- 3) võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb märksõnade/küsimuste toel, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 4) teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajalooga ning saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti;
- 5) töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt;
- 6) otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajalooreferaati ja lühiuurimust, esitleb seda suuliselt ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades;
- 7) töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme;
- 8) asetab end minevikus elanud inimese olukorda.

Õpikeskkond

- ◆ Ajaloo atlase, kontuurkaardid, seinakaardid, skeemid ja tabelid;
- ◆ Illustratiivne pildimaterjal, fotod, kroonikafilmid, näiteks filmid „Detsembrikuumus“, „Nimed marmortahvil“;
- ◆ EV põhiseadused, dokumendikogumikud (nt Asutava Kogu dokumendid), allikakogumikud, nt Baltimaade ajaloo lugemik. Avita. 2002; Eesti ajaloo pöördepunktid. Dokumente ja materjale vene õppekeelele gümnaasiumile. Kirjastus Argo. 2008;
- ◆ Ajalooõpetaja käsiraamatud, nt Tagasivaade minevikku, erinevad vaatenurgad. Zvaigsne. 2000; Ajalugu ei ole ainult minevik, minevik ei ole veel ajalugu. EAS.2004; Holokaust, õppematerjal. EAS. 2007; Kommunistlike režiimide kuritegudest, õppematerjal. OÜ

- Infotrükk. 2009;
- ◆ Elulooaamatud, teemakirjandus, ajaloolane ilukirjandus;
- ◆ Digitaliseeritud ajalehed (www.dea.ee);
- ◆ ERR saadete arhiiv (<http://etv.err.ee/arhiiv.php>) dokumentaalsarjad nt „Tuulepealne maa“, „Eesti aja lood“;
- ◆ IKT-põhised õppematerjalid: interaktiivsed töölehed, nt www.koolielu.ee ja www.miksike.ee materjalid;
- ◆ Muuseum ja ajalooline keskkond.

Õppetegevus III kooliastmel

Õppeprotsessi läbiviimisel on väga oluline õppetegevuste eakohane organiseerimine, varem omandatuga arvestamine. Tähtis on, et õpilastel ei kaoks huvi ajaloo õppimise vastu.

Töötatakse individuaalselt, paaris ja rühmas. Kasutatakse erinevaid õppemeetodeid, sh aktiivõpet: vestlus, diskussioon, väitlus, projektõpe, loovülesanne; küsimuste, kava, ajajoone, võrdleva tabeli, skeemi ja plaani ning õpimapi koostamine; rolli- ja otsustusmängud, praktilised ja uurimistööd (nt töö allikate ja kaardiga, töölehe ja kontuurkaardi täitmine, arutluse kirjutamine, infootsing teabeallikatest ja infoanalüüs); tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine); õppekäigud ja muuseumikülastused.

Hindamine III kooliastmel

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid peaksid olema mitmekesised, sisaldama suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, dokumentide, allikmaterjali ja piltidega, referaadi ja uurimistöö koostamist, loovtööd ning arutluse kirjutamist. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle hindamist ja võrdlemist, katkendi põhjal vastamist, kommenteerimist ning usaldusvääruse üle otsustamist. Pildi- või fotoülesande puhul hinnatakse äratundmist, ajaloolise kontekstiga seostamist, iseloomustamist.

Kaardiülesandes kontrollitakse kaardilt informatsiooni leidmist ja kaardile kandmist. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu ja teemakohaste faktide tundmist, analüüsi, võrdlemise ja seoste loomise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu.

Kolmandas kooliastmes sobivad kontrolliks ja hindamiseks nii avatud kui ka etteantud vastusega ülesanded. Avatud vastusega ülesanded: jutukese, arutluse kirjutamine märksõnade abil, kava koostamine; kaardi, pildi, allika analüüs; näidete esitamine olukorra, perioodi, sündmuse kirjeldamiseks ja iseloomustamiseks, oma valiku ja seisukoha põhjendamine, mõistete selgitamine. Etteantud vastusega ülesanded: järjestamine ajaliselt varasemast sündmusest alates, valikvastustega ülesanded – etteantud tunnuste klassifitseerimine. Muude ülesannetega kontrollitakse, kas õpilane on omandanud ajaloo kronoloogilised piirid, teab ja iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid, kultuurinähtusi ja –panust; seob Eesti ajaloo sündmusi kodukoha, naabermaade, Euroopa ja maailma ajalooga; leiab ajaloosündmuste ja –nähtuste sarnasusi ja erinevusi, põhjuseid ja tagajärgi; saab aru, et ajaloosündmusi võib mitmeti tõlgendada; kujundab oma seisukohta ja põhjendab seda, annab hinnangu; asetab end minevikus elanud inimese olukorda.

Kirjaliku arutluse hindamisel on soovitav aluseks võtta 15-palline skaala. Hinnatakse arutluse vastavust teemale, ajastu ja teemakohaste faktide tundmist, analüüsi, võrdlemise ja seoste loomise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu. Kindlasti on vajalik 7. klassis harjutada koos klassiga arutluse kirjutamist. Kasutada esialgu etteantud märksõnu.

3. Inimeseõpetus

3.1. Üldalused

3.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste kujunemist;
- 2) suudab eristada ja mõista oma oskusi, võimeid ja emotsioone ning juhtida oma käitumist ja tegevust, sh tugineda eneseanalüüsile haridustee jätkamist kavandades;
- 3) loob ja hoiab kaaslastega sõbralikke ja hoolivaid suhteid ning käitub mõistvalt konflikte lahendades;
- 4) mõistab, et inimene ise vastutab oma füüsilise, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne arengu eest;
- 5) hoiab oma tervist, elades tervislikku eluviisi, ning käitub nii, et ei sea ohtu enda ega teiste inimeste ega keskkonna turvalisust;
- 6) suhtub lugupidavalt endasse ja teistesse ning järgib iga päev üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne, õiglus jne.

3.1.2. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, lõimides õppesisu kõigis kooliastmes. Väärtuskasvatuse ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamuse avalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamast keerukamaks, ent peavad aine eesmärkidest lähtuvalt olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust seoses 1) endasse positiivse suhtumise ja tervikliku mina kujundamisega ning 2) arenguülesannete ja nendega toimetulekuga.

I kooliastmes on inimeseõpetuses rõhk õpilase enesekohasel pädevusel ning enese suhestamisel lähiümbrusega, lõimides ühiskonnaõpetuse temaatikat. II kooliastmes on keskmes õpilase sotsiaalne pädevus ja sotsiaalsete probleemide ennetamine ning õpilase tervist tugevdav ja väärtustav eluviis. III kooliastmes keskendutakse õpilase ealiste iseärasuste (murdeiga) ja arenguülesannetega toimetulekule, tervise tervikkäsitlusele ning enese- ja sotsiaalsetele oskustele.

Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

3.1.3. Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline keskkond, arvutiklass, ettevõtted, muuseumid, näitused jne;
- 7) kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetoditele: arutelud, diskussioonid, juhtumianalüüs, paaritööd, projektõpe, rollimängud, rühmatööd, väitlused, õpimapi

ja uurimistöö koostamine, praktilised ja uurimistööd (nt töölehtede täitmine, loovtöö kirjutamine, infootsing teabeallikatest) jne;

8) arvestatakse õpilaste ja kohaliku eripäraga ning ühiskonnas toimuvate muutustega, millele loob aluse õppesisu esitus kohustuslike ning süvendavate ja laiendavate teemade kaudu;

9) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhirõhk hoiakute kujundamisel;

10) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

3.1.4. Hindamine

Inimeseõpetuses lähtutakse õpitulemusi hinnates põhikooli riikliku õppekava üldosa ning teiste hindamist reguleerivate õigusaktide käsitlusest. Hindamine inimeseõpetuses tähendab konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavate õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang, kusjuures oluline on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet. Aineteadmiste ja -oskuste ning hoiakute hindamine võib kanda nii kujundava kui ka kokkuvõtva hindamise ülesandeid, kusjuures põhirõhk on kujundaval hindamisel. Õpitulemuste hindamise vormid on mitmekesised, sisaldades suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

- 1) selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja omavahelisi seoseid;
- 2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
- 3) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
- 4) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

- 1) rakendab teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis;
- 2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
- 3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus

3.2. I kooliaste

3.2.1. Kooliastme õpitulemused

3. klassi lõpetaja:

- 1) väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;
- 2) oskab suhelda ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd, ning sõnastab oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;
- 3) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 4) teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine;
- 5) väärtustab sõprust ja toetavaid persuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;
- 6) teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid;
- 7) mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi

kutsuda;

8) kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning planeerib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;

9) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;

10) teab Eesti riigi sümboleid ja lähemaid naaberriike.

3.2.2. Õpitulemused ja õppesisu I kooliaste

2. klass

I INIMENE

1. MINA

Õpitulemused

Õpilane:

1) kirjeldab oma väärtusi, huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha;

2) teab, mille poolest sarnanevad ja eristuvad erinevad sugupooled;

3) nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest;

4) väärtustab iseennast ja teisi;

5) mõistab viisaka käitumise vajalikkust.

Õppesisu

Mina. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus. Viisakas käitumine.

2. MINA JA TERVIS

Õpitulemused

Õpilane:

1) kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda;

2) kirjeldab tervet ja haiget inimest;

3) teab, kas haigused on nakkuslikud või mitte;

4) teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud;

5) mõistab ja kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus ning liikumine ja sport;

6) demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus);

7) teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi.

Õppesisu

Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi.

3. MINA JA MINU PERE

Õpitulemused

Õpilane:

1) kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad;

2) väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres;

3) teab oma kohustusi peres;

4) selgitab lähemaid sugulussuhteid;

5) kirjeldab pereliikmete erinevaid rolle kodus;

6) teab inimeste erinevaid töid ja töökohti;

7) kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes;

8) jutustab oma pere traditsioonidest;

9) oskab tänaval käituda ning ületada sõiduteed ohutult;

10) kirjeldab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti;

11) väärtustab toetavaid peresuhteid ja kodu.

Õppesisu

Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. Kodu traditsioonid. Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek. Ohud kodus ja koduümbruses.

4. MINA: AEG JA ASJAD

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) eristab, mis on aja kulg ja seis;
- 2) oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist;
- 3) väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks;
- 4) selgitab asjade väärtust;
- 5) oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta;
- 6) väärtustab ausust asjade jagamisel.

Õppesisu

Aeg. Aja planeerimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus. Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.

5. MINA JA KODUMAA

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi;
- 2) oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti;
- 3) leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha;
- 4) tunneb kodukoha sümbolikat;
- 5) nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodukohta;
- 6) kirjeldab mardi- ja kadripäeva, jõulude ning lihavõttepühade rahvakombeid;
- 7) väärtustab Eestit, oma kodumaad.

Õppesisu

Eesti – minu kodumaa. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.

3. klass

II MEIE

1. MINA

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) väärtustab igaühe individuaalsust seoses välimuse, huvide ja tugevustega;
- 2) väärtustab inimese õigust olla erinev;
- 3) selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust;
- 4) nimetab enda õigusi ja kohustusi;
- 5) teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.

Õppesisu

Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. Mina ja endasse suhtumine. Lapse õigused ja kohustused.

2. MINA JA TERVIS

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine;
- 2) eristab vaimset ja füüsilist tervist;
- 3) kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda ja hoiduda tegevusest, mis kahjustab tema tervist;
- 4) nimetab, kelle poole pöörduda erinevate murede korral;
- 5) väärtustab tervislikku eluviisi.

Õppesisu

Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras.

3. MINA JA MEIE

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) nimetab inimese eluks olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega;
- 2) kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, hindab ennast nende omaduste järgi;
- 3) väärtustab sõprust;
- 4) teab, kuidas olla hea kaaslane ning kuidas teha koostööd;
- 5) eristab enda head ja halba käitumist;
- 6) kirjeldab oma käitumise tagajärgi ning annab neile hinnangu;
- 7) väärtustab leppimise ja vabandamise tähtsust inimsuhtes;
- 8) nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ja leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks;
- 9) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennastkahjustavast tegevusest;
- 10) teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalda korral;
- 11) mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktsepteeritud ja lubatud käitumine;
- 12) kirjeldab oma sõnadega, mida tähendavad vastutustundlikkus ja südametunnistus;
- 13) väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist;
- 14) kirjeldab oma tegevuse planeerimist nädalas, väärtustades vastutust;
- 15) nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust;
- 16) teab liiklusreegleid, mis tagavad tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda liikluses turvaliselt;
- 17) eristab tööd ja mängu;
- 18) selgitab enda õppimise eesmärgid ning toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus paremini hakkama saada;
- 19) teab tegureid, mis soodustavad või takistavad keskendumist õppimisel;
- 20) väärtustab lubadustest kinnipidamist ja vastutust.

Õppesisu

Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. Minu hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Minu käitumise mõju ja tagajärjed. Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.

4. MINA: TEAVE JA ASJAD

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab eri meeltega tajutavaid teabeallikaid;
- 2) selgitab, kuidas reklaamid võivad mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid ning turvalist käitumist meediakeskkonnas;

- 3) teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning et raha teenitakse tööga;
- 4) mõistab oma vastutust asjade hoidmisel ja laenamisel;
- 5) selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine;
- 6) kirjeldab, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes.

Õppesisu

Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju. Turvaline käitumine meediakeskkonnas. Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine.

5. MINA JA KODUMAA

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab skeemi järgi haldusüksuste seoseid oma kodukohas;
- 2) leiab Euroopa kaardilt Eesti ja tema naaberriigid;
- 3) nimetab Eesti rahvuslikke ja riiklikke sümboleid;
- 4) kirjeldab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid;
- 5) väärtustab oma kodumaad.

Õppesisu

Küla, vald, linn, maakond. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Eesti Vabariigi ja kodukoha sümboolid. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.

3.3. II kooliaste

3.3.1. Kooliastme õpitulemused

II kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

6. klassi lõpetaja:

- 1) väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana;
- 2) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;
- 3) kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevat riski ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest;
- 4) kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeas; väärtustab tervislikku eluviisi ning oskab teisi arvestada;
- 5) kirjeldab enesehinnangu parandamise ning enesekontrolli tegemise võimalusi ja tähtsust igapäevaeluses, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada;
- 6) kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendamise viise; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda;
- 7) väärtustab tervist ja tervislikku eluviisi ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaeluses;
- 8) teab, kuidas toimida ohuolukorras, ning oskab õpituatsioonis abi kutsuda;
- 9) kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tugevdavad tervist.

Tervis

5.klass

1. Tervis

Õppeaine eesmärk

5. klassi inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane

- õpib väärtustama tervise erinevaid aspekte;
- õpib väärtustama tervislikku eluviisi;
- õpib tundma end erinevates suhtlusolukordades;
- õpib hoiduma alkoholist, narkootikumidest ja suitsetamisest;

- õpib tundma psüühilisi ja füsioloogilisi muutusi murdees;
- õpib abistama end ja oma kaaslasi õnnetuste korral.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtuvalt;
- 2) teab enda põhilisi tervisenäitajaid: kehakaalu ja kehapikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet;
- 3) nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 4) kirjeldab üldisi stressi tunnuseid ja stressiga toimetuleku võimalusi.

Õppesisu

Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid. Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused.

2. Tervislik eluviis

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 2) kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid;
- 3) teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid;
- 4) oskab plaanida oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest;
- 5) väärtustab tervislikku eluviisi.

Õppesisu

Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid.

Kehalise aktiivsuse vormid ja põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni.

3. Murdeiga ja kehalised muutused

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdees toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega;
- 2) aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda;
- 3) teab, et murdeiga on varieeruv ning igäihel oma arengutempo;
- 4) teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.

Õppesisu

Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdees. Kehaliste muutuste erinev tempo murdees. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine.

Suguline küpsus ja soojätkamine.

4. Turvalisus ja riskikäitumine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid;
- 2) selgitab, miks on liikluseeskiri kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida;
- 3) teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning oskab abi kutsuda;
- 4) mõistab meedia kaudu suhtlemisel ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest;
- 5) demonstreerib õpitu olukorras, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ning teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek,

- enesetunnetus, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus;
- 6) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
  - 7) väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist.

Õppesisu

Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes; iseenda vastustus. Vahendatud suhtlemine.

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele.

5. Haigused ja esmaabi

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi;
- 2) teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest;
- 3) kirjeldab, kuidas hoida ära õnnetusjuhtumeid ning kuidas ennast ja teisi abistada õnnetusjuhtumite korral;
- 4) teab, kuidas ohuolukorras turvalistelt käituda ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik, päikesepiste jm);
- 5) nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid kasutada.

Õppesisu

Levinumad laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral.

6. Keskkond ja tervis

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast;
- 2) toob näiteid tegurite kohta, mis mõjutavad elukeskkonna turvalisust ja tervislikkust;
- 3) kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele.

Õppesisu

Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana.

Suhtlemine

6.klass

Õppeaine eesmärk

6. klassi inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane
- õpib suhtlema teiste inimestega ja viisakalt käituma;
  - õpib väärtustama üldinimlikke kõlblusnorme;
  - õpib käituma konfliktolukorras;
  - õpib tundma erinevates suhtlusolukordades toimivaid sotsiaalpsühholoogilisi ja psühholoogilisi mehhanisme.

Mina ja suhtlemine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) analüüsib enda iseloomujooni ja -omadusi, väärtustades endas positiivset;
- 2) mõistab enesehinnangut mõjutavaid tegureid ja enesehinnangu kujunemist;
- 3) mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli.

Õppesisu

Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine.

Suhtlemine teistega

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust;
- 2) kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele;
- 3) demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise jt tõhusa suhtlemise võtteid;
- 4) mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 5) teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele ja toob näiteid eelarvamuste mõju kohta igapäevasuhtluses;
- 6) eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele;
- 7) teab, et ei ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning demonstreerib õpituatsioonis kehtestava käitumise võtteid.

Õppesisu

Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. „Ei“ ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise puhul.

Suhted teistega

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus;
- 2) oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta;
- 3) väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist;
- 4) demonstreerib õpituatsioonis oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast ning väärtustab empaatilist suhtlemist;
- 5) väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat;
- 6) kirjeldab kaaslaste mõju ja survet otsustele, mõistab otsuste tagajärgi;
- 7) mõistab isiku iseärasusi, teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi;
- 8) nimetab ning väärtustab enda ja teiste positiivseid omadusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi.

Õppesisu

Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprussuhted. Usaldus suhtes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve.

Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikuseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed. Positiivsed jooned ja omadused endas ja teistes, nende märkamine.

Otsustamine ja konfliktid ning probleemilahendus

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab probleemide erinevaid lahendusviise ja oskab neid õpituatsioonis kasutada;
- 2) kirjeldab erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid ning mõistab nende tagajärgi;
- 3) selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut;
- 4) selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktseptib konflikte kui osa elust;
- 5) teab konfliktide lahendamise tõhusaid viise ja demonstreerib neid õpituatsioonis.

Õppesisu

Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme

lahendades. Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel.
Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.

Positiivne mõtlemine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 2) väärtustab positiivset mõtlemist.

Õppesisu

Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.

Lõimumine teiste ainetega II kooliastmes:

Kehaline kasvatus: kehaline aktiivsus ja selle vormid, tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted.

Eesti keel: suuline ja kirjalik eneseväljendusoskus, verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine.

Loodusõpetus: tervislik elukeskkond.

Läbivad teemad II kooliastmes:

„Elukestev õpe ja karjääri planeerimine—: endasse uskumine, eneseanalüüs, enesekontroll, oma väärtuste selgitamine, enda ja teiste positiivsete joonte ja omaduste märkamine ja väärtustamine.

„Keskkond ja jätkusuutlik areng—: tervislik elukeskkond, tervis heaolu tagajana.

„Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus—: tõhusad sotsiaalsed oskused, otsustamine ja probleemide lahendamine, tagajärgede arvestamine, vastutus otsustamisel.

„Kultuuriline identiteet—: erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine.

„Teabekeskond—: vahendatud suhtlemine ja IKT.

„Tervis ja ohutus—: tervis, tervisenäitajad, tervist mõjutavad tegurid, tervislik eluviis, turvalisus ja riskikäitumine, haigused ja esmaabi.

„Väärtused ja kõlblus—: endasse uskumine, enesehinnang, eneseanalüüs, enesekontroll, oma väärtuste selgitamine, sallivus, hoolivus, usaldus, empaatia, erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine, vastutus otsustamisel, positiivne mõtlemine.

3.4 III kooliaste

3.4.1 Kooliastme õpitulemused

III kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

9. klassi lõpetaja:

- 1) teab nimetada ja demonstreerib õpituatsioonis mõningaid enesekasvatuse viise;
- 2) teab, mis on tervislik eluviis, oskab igapäevaelus teha tervislikke valikuid ja analüüsida enda vastutust valikutes, sh tulevast haridusteed ja tööelu kavandades;
- 3) teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise tähtsust igapäevaelus;
- 4) teab, mis arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeea eripära teiste eluperioodide seas;
- 5) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles; väärtustab seksuaalõigusi;
- 6) analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukordades;
- 7) kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ning demonstreerib õpituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
- 8) teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 9) teab ning oskab otsida olulisi infoallikaid tervise teabe ja -abi saamiseks ning demonstreerib

õpisisituatsioonis esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab tõhusat käitumist ohuolukordades;
10) teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;
11) teab inimest abistavate elukutsete töö sisu ja eeldatavaid võimeid, isiksuseomadusi jms ning analüüsib enda sobivust selleks tööks.

3.4.2 Õpitulemused ja õpisisu

7.klass

Inimene

Õppeaine eesmärk:

7. klassi inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane

- õpiks tundma oma mina;
- õpiks analüüsima oma tugevaid ja nõrku külgi;
- teadvustab, kes ta on ja milline ta võib näida teistele;
- tunnetab oma kohta teiste inimeste hulgas;
- mõistaks iseenda otsustavat osa oma saatuse kujunemisel.

Inimese elukaar ja murdeea koht selles

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseeast täiskasvanuikka;
- 2) kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid;
- 3) toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundajamisel;
- 4) kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust.

Õppesisu

Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.

Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega.

Inimese mina

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 2) kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi;
- 3) kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks;
- 4) väärtustab enesekasvatust ning toob näiteid enesekasvatuse võtete kohta;
- 5) kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi;
- 6) demonstreerib õpisisituatsioonis tõhusaid konfliktide lahendamise viise.

Õppesisu

Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine.

Konfliktide vältimine ja lahendamine.

Inimene ja rühm

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) iseloomustab erinevaid rühmi ja toob näiteid enda kuuluvuse kohta erinevatesse rühmadesse;
- 2) võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 3) mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ning korraldamisel;

- 4) kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi;
- 5) demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega;
- 6) selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes.

Õppesisu

Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelus ja kokkuleppelus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid.

Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.

Turvalisus ja riskikäitumine

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, ohuolukordade ärahoidmine, ei ütlemine, kehtestav käitumine, abi andmine ja abi kutsumine;
- 2) demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalda korral;
- 3) eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid ning tähtsustab seaduste rolli laste tervise kaitsel;
- 4) kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju tervisele.

Õppesisu

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus.

Hakkamasaamine kiusamise ja vägivaldaga. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.

Inimese mina ja murdeea muutused

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi;
- 2) selgitab, milles seisneb suguküpsus;
- 3) kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks;
- 4) selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist;
- 5) kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist;
- 6) kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes;
- 7) selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.

Õppesisu

Varane ja hiline küpsemine – igapäev oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine.

8.klass

Tervis

Õppeaine eesmärk:

8. klassi inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane

- * mõistaks iseenda otsustavat osa oma saatusel kujunemisel.
- õpib väärtustama suhteid, armastust, turvalist seksuaalkäitumist;
- * õpib väärtustama ennast ja teisi, mõistma inimeste võimete ja valikute mitmekesisust;
- õpib väärtustama tervislikku eluviisi, mõistab terviseaspektide omavahelist seotust;
- õpib tundma mistahes sõltuvusega seonduvaid riske;
- õpib tundma seksuaalsel teel levivaid haigusi, abi leidmise võimalusi;
- mõistab kehalise vormisoleku ja aktiivsuse mõju vaimsele heaolule;

- õpib käituma ohuolukorras, andma esmaabi.

Tervis

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost;
- 2) kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt;
- 3) analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid viise otsuste langetamisel tervise seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega;
- 4) analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärsust;
- 5) analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu;
- 6) analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 7) analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele;
- 8) selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 9) oskab planeerida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana;
- 10) selgitab stressi olemust, põhjuseid ja tunnuseid;
- 11) kirjeldab stressiga toimetuleku viise ja eristab tõhusaid toimetulekuvõimalusi mittetõhusatest;
- 12) kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi.

Õppesisu

Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervise seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid.

Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.

Suhted ja seksuaalsus

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis;
- 2) demonstreerib õpituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine;
- 3) väärtustab tundeid ja armastust suhetes;
- 4) selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus;
- 5) kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise;
- 6) selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhtes;
- 7) selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele;
- 8) kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele ja millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivatesse haigustesse;
- 9) kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi;
- 10) teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumise vältimiseks;
- 11) eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest;

12) väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ja kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi;

13) nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes.

Õppesisu

Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine.

Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng.

Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele.

Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused.

Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused.

Turvalisus ja riskikäitumine

Õpitulemused

Õpilane:

1) kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule;

2) kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil;

3) kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb;

4) kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades;

5) teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral;

6) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid kuumakahjustuse, teadvusekaotuse, südameseiskumise ja uppumise korral.

Õppesisu

Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul.

Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine.

Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.

Inimene, valikud ja õnn

Õpitulemused

Õpilane.

1) analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus;

2) mõistab, et toimetulek iseenda ja oma elugatagab õnne ja rahulolu.

Õppesisu

Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus. Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.

Lõimumine teiste ainetega III kooliastmes:

Bioloogia: inimese arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid, varane ja hiline küpsemine, suguküpsus, soojätkamine, uimastid.

Eesti keel: suuline ja kirjalik eneseväljendusoskus.

Kehaline kasvatus: kehaline aktiivsus, tervislik eluviis, kehaline vormisolek, sobiva kehalise aktiivsuse valik.

Läbivad teemad III kooliastmes:

„Elukestev õpe ja karjääri planeerimine—: inimene oma elutee kujundajana, vastutus seoses valikutega, minapilt ja enesehinnang, eneseanalüüs, suhtlemisoskus, soorollid ja -stereotüübid ning nende mõju inimese käitumisele, huvide ja võimete mitmekesisus ja avaldumisvormid, väärtushinnangud ja prioriteedid elus.

„Keskond ja jätkusuutlik areng—: uimastite tarvitamisega seotud isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid.

„Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus—: inimene oma elutee kujundajana, vastutus seoses valikutega, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine.

„Kultuuriline identiteet—: grupid, sallivus.

„Teabekeskond—: kriitiline mõtlemine, tervisealased infoallikad ja nende usaldusväärsus.

„Tehnoloogia ja innovatsioon—: infoallikate seos inimese valikutega elus.

„Tervis ja ohutus—: tervis kui heaoluseisund, terviseaspektid ja nende omavahelised seosed, tervislik eluviis ja sellega seonduvate valikute tegemine, tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, vältimaks riskikäitumist, uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju, riskikäitumine, turvaline seksuaalkäitumine, seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine, kriis ja käitumine kriisiolukorras, esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.

„Väärtused ja kõlblus—: enese arendamine, inimsuhteid toetavad normid ja reeglid, tunded ja armastus suhetes, vastutustundlik käitumine seksuaalsuhetes.

3.5 Füüsiline õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õpest klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatööks ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid.

2. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi.

4. Ühiskonnaõpetus

4.1 Üldalused

4.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seadusekuulekas;
- 5) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailma kodanikuna.

4.1.2. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega vastavalt oma huvidele ja võimalustele.

Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes

sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone, nagu riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler.

Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on enam pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasärääkimine, e-teenuste tarbimine jne).

Majanduse käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme.

Õppes pööratakse suurt tähelepanu õpilaste õpimotivatsiooni arendamisele. Olulisel kohal on aktiivõppemeetodid, nagu arutelud, juhtumianalüüsid, rollimängud, projektid ja õppekäigud. Tähtis on viia aine käsitlemine klassiruumist välja ning kasutada igal asjakohasel juhul elusituatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt tarbijahariduses, kodanikualgatuses, koolielu korraldamises).

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonnasse, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, Interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid Internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

4.1.3. Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingu teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: arvutiklass, raamatukogu, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid, näitused, muuseumid.

Kooliastme spetsiifilised õppetegevused esitatakse vastava kooliastme lõpus.

4.1.4. Füüsiline õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi.
2. Kool võimaldab kasutada klassiruumis Eesti Vabariigi põhiseadust, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni ning ÜRO lapse õiguste konventsiooni.
3. Kool võimaldab ainekava eesmarke toetavaid õppematerjale (kontuur- ja seinakaardid, auvised, erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad ning statistilised ja meetodilised materjalid).

4.1.5. Hindamine

Ühiskonnaõpetuse õpitulemusi hinnates lähtutakse põhikoolis õppekava üldosa ning teistes hindamist reguleerivate õigusaktide hindamiskäsitlusest.

Hinnatakse õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistes küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö. Hinnanguid andes ja numbriliselt hinnates võetakse aluseks ainekavaga määratletud õpitulemused.

Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Õpitulemuste kontrollimise vormid peavad olema mitmekesised ja vastavuses õpitulemustega. Aine pakub rohkesti võimalusi mitmekesiseks tööks erinevate allikatega (pildid, skeemid, tabelid, tekstid). Vanuseastmele vastavalt võib lihtsamaid ülesandeid anda mõne fakti või näite leidmiseks ning hinnata ülesande täitmise põhjalikkust ja täpsust. Praktiliste tööde puhul ei hinnata mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi käiku. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata.

Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

4.2 II kooliaste

6. klass. Ühiskond (35 tundi)

Õppetegevus

Õppetegevus peab toetama aine eesmärkide saavutamist. Ühiskonnaõpetuse õpetamisel põhikoolis kasutatakse vastavalt ainesisule ja õpetaja valikule tundides järgmisi õppetegevusi:

1. Töö etteantud tekstiga ja vajaliku informatsiooni leidmine (näiteks asutuste ja ettevõtete koduleheküljed Internetis, kauba tooteinfo, teave elukutsete kohta).
2. Arutelu, juhtumianalüüs (demokraatia põhimõtete üle näidete alusel; soolise võrdõiguslikkuse üle klassis ja koolis; lapse õiguste üle näidete varal jm).
3. Külalisesinejate kutsumine, kohtumised (vähemusrahvuste kultuuriseltsi, õpilasesinduse, vabaühenduste esindajaga jm).
4. Õppekäigud (näiteks kohaliku asutuse või ettevõtte külastamine).
5. Töö Eesti ja Euroopa kaardiga.
6. Ühistegevuse kavandamine, elluviimine, analüüsimine.
7. Reeglite (klassielu), päevaplaani (ajakava), taskuraha kasutamise plaani jm koostamine.
8. Raamatukogu külastamine.
9. Uurimustöö koostamine; viitamise reeglitega tutvumine; töö esitlemine.
10. Rühmatöö.

I Teema: Sotsiaalsed suhted (11 tundi)

1. Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus (6 tundi)

Õppesisu

1. Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm).
2. Sooline võrdõiguslikkus.
3. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere.
4. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.

Lõiming

Eesti keel ja kirjandus – teema *Rahvaluule*; soorollide kujutamine ilukirjanduses

Võõrkeeled – teema *Kodu ja lähimbruse* all kodu ja koduümbrus; teema *Riigid ja nende kultuur* all Eesti naaberriigid

Ajalugu – kogukonna identiteedi teke; soorollide kujunemine ja muutumine; kogukondade kujunemine ja roll; Euroopa tsivilisatsiooni kujunemine

Inimeseõpetus – teema *Suhtlemine teistega* all eelarvamuste mõju; sugudevahelised erinevused, soorollid; kogukonnasisesed suhted;

Matemaatika – statistilise materjali kasutamine.

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid *rahvus*, *riik*, *võrdõiguslikkus* ja *sallivus*;
- 2) nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone;
- 3) nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid;
- 4) toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ja nende rikkumise kohta;
- 5) suhtub sallivalt erinevustesse;
- 6) teab ja hoiab kogukonna traditsioone;
- 7) teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus);
- 8) nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis.

2. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus; koostöö (5 tundi)

Õppesisu:

1. Kodukohas tegutsevad seltsid, klubid ja ühendused.
2. Noorteorganisatsioonid.
3. Eakohased kodanikualgatuse võimalused.
4. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioon

Lõiming

Matemaatika – statistilised materjalid

Inimeseõpetus – suhted teistega

Eesti keel – teema mängiv inimene; teema kodanikuühiskond ja rahvussuhted; kodanikuühiskond ja rahvussuhted; teema mängiv inimene

Kirjandus – teema käsitlemine ilukirjanduses.

Ajalugu – eluolu erinevates tsivilisatsioonides

Muusika – kollektiivis koos musitseerimine.

Õpitulemused:

Teema *Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus* läbimise järel õpilane:

1. seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid: *kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus*;
2. nimetab kodukohas tegutsevaid seltsi, klubisid ja ühendusi, kirjeldab nende tegevust;
3. nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ja kirjeldab nende tegevust;
4. teab kodukoha kodanikualgatuse ning algatab ja osaleb neis võimaluse korral;
5. toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.

II Teema: Demokraatia (11 tundi)

1. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine (7 tundi)

Õppesisu:

1. Rahva osalemine ühiskonna valitsemises.
2. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus.
3. Kohalik omavalitsus.
4. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon.
5. Peamised inimõigused (õigus elule ja vabadusele, inimväärikusele jne).

Lõiming

Ajalugu – demokraatia kujunemine; seadusandluse teke ja roll; inimese õiguslik seisund ja kaitse; erinevad riigiinstitutsioonid läbi ajaloo.

Matemaatika – statistiline materjal

Eesti keel – teema kodanikuühiskond; väärtus ja kõlblus; teema kodus ja koolis

Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses.

Loodusõpetus – asula elukeskkonnana

Kunstiõpetus – teema avamine omaloomingus.

Inimeseõpetus – seaduskuulekus; tervisekasvatus

Õpitulemused:

Teema *Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine* läbimise järel õpilane:

- 1) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid *inimõigus, seadus, demokraatia*;
- 2) iseloomustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud);
- 3) teab ja austab inimõigusi;
- 4) teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi

- Presidendi peamisi ülesandeid;
- 5) teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta;
  - 6) teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.

2. Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas (4 tundi)

Õppesisu

1. Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses.
2. Kooli sisekord (kodukord).
3. Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

Lõiming

Eesti keel – teema kodus ja koolis;

Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses.

Inimeseõpetus – suhtlemine teistega, konfliktide lahendamine; teema *Turvalisus ja riskikäitumine* all õnnetusjuhtumite ennetamine, abi kutsumine

Õpitulemused:

Teema *Koolidemokraatia; lapse õigused ja vabadused* läbimise järel õpilane:

Õpilane:

- 1) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis;
- 2) toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat;
- 3) tunneb ÜRO Lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu.

III Teema: Töö ja tarbimine (7 tundi)

Õppesisu

1. Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine.
2. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe.
3. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas.
4. Teadlik, säästev tarbimine.
5. Töökultuur ja tööeetika.

Lõiming

Inimeseõpetus – teema *Tervislik eluviis* juures päevaplaani koostamine; tervisenõuded; teema *Keskkond ja tervis* all keskkonna turvalisus

Matemaatika – kulude planeerimine, kell ja kalender

Eesti keel – väärtused ja kõlblus; teema keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng

Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses

Tehnoloogiaõpe – töömaailm.

Võõrkeeled – teema *Kodu ja lähimbruse* all pereliikmete ametid, teema *Igapäevaelu, õppimine ja töö* all ametid; teema *Igapäevaelu, õppimine ja töö* all poeskäik

Ajalugu – tööjaotus ühiskonnas

Kunstiõpetus – teema avamine omaloomingus; ohutusnõuded, teema avamine omaloomingus

Tööõpetus – töökultuur, tööohutus; tootmise mõju keskkonnale.

Loodusõpetus – asula elukeskkonnana

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel;

- 2) teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida;
- 3) teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid;
- 4) iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed;
- 5) selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale;
- 6) oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ja tunneb tarbija õigusi.

IV Teema: Meedia ja teave (6 tundi)

Õppesisu:

1. Raamatukogu, Internet.
2. Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon.
3. Teadlik infotarbimine ja -edastamine.
4. Autoriõiguste kaitse.

Lõiming

Eesti keel – teabekeskond

Inimeseõpetus – internetisuhtluse ohud ja võimalused; teema *Turvalisus ja riskikäitumine* all meediaohud, vastutus oma sõnade ja tegude eest meedias.

Kirjandus – autori roll

Muusikaõpetus – autoriõigused

Kunstiõpetus - autoriõigused.

Õpitulemused:

Teema *Meedia ja teave* läbimise järel õpilane:

- 1) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid, entsüklopeediat;
- 2) oskab eristada fakti ja arvamust;
- 3) oskab oma teadmisi ja seisukohti esitada; loob, kasutab ning jagab infot;
- 4) väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; viitab teiste autorite loomingule; tunneb autorina vastutust oma teose eest, teadvustab autorikaitsega seonduvaid probleeme Internetis;
- 5) tunneb Interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi;
- 6) mõistab, et reklaami taga on müügiedu taotlus.

II kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

6. klassi lõpetaja:

- 1) on viisakas, sõbralik, väarikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus;
- 2) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 3) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 4) loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);
- 5) teab, mis on põhiseadus ja seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- 6) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajatele; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
- 7) mõistab inimeste iseärasusi, teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks, oskab vältida ja lahendada konflikte;

- 8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat; tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana;
- 9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
- 10) teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

Füüsiline õpikeskkond

Põhiline õppetegevus toimub klassiruumis, kus on internetiühendusega arvuti ja filmi vaatamise võimalus.

Ühiskonnaõpetuseks vajalikud õppevahendid:

1. Eesti Vabariigi poliitiline kaart;
2. Euroopa poliitiline kaart;
3. Eesti Vabariigi põhiseadus;
4. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon (soovitavalt 2 - 3 õpilase peale üks eksemplar);
5. ÜRO lapse õiguste konventsioon (soovitavalt 2 - 3 õpilase peale üks eksemplar);
6. õppeotstarbelised DVD-d, CD-d;
7. erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad, statistilised ja meetoodilised materjalid.

Õppekirjandus (õpikud, töövihikud, õpetaja käsiraamatud jm), kaart, kontuurkaart, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklid, teemakohased filmid, internetileheküljed.

Kodaniku käsiraamatud – <http://www.meis.ee/est/raamatukogu/?ID=109&view=view>

Rahvusseltside ja usuühenduste koduleheküljed (N: Eestimaa Rahvuste Ühendus infolehed <http://www.nationalities.ee/>; Eesti Kirikute Nõukogu <http://www.ekn.ee> jne), raamatute sari „Rahvused Eestis”, dokumentaalfilmid sarjast „Etnomosaiik”, kohaliku omavalitsuse kodulehekülg. Maailmahariduse portaal <http://www.maailmakool.ee>

Mittetulundusühingute koduleheküljed (N: Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit <http://www.ngo.ee/>; Noorteportaali NIP <http://www.nip.ee/> jne), noorteorganisatsioonid (N: kodutütred <http://www.kodutytar.ee>, skaudid <http://www.skaut.ee/>, ELO <http://www.elo.ee/> jne).

e-demokraatia võimalused (N: Riigiportaali <http://www.eesti.ee>), riigiasutuste kodulehed (N: Haridus- ja Teadusministeerium <http://www.hm.ee/>).

Inimõiguste ülddeklaratsioon, Lapse õiguste konventsioon, noorte abitelefoni (N: Lastetabi telefon 116111).

Põhikooli ja gümnaasiumi seadus, õpilasmavalitsusi puudutavad kodulehed (N: Eesti Õpilasesinduste Liit <http://www.escu.ee/>), oma kooli kodukord.

Tuntumad otsingumootorid (N: google, neti jne), oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajalehtede elektroonilised väljaanded (N: Postimees www.postimees.ee) kooliga seotud infoportaalid (N: Miksike <http://www.miksike.ee/>, Koolielu www.koolielu.ee jne), Interneti põhised teatmeteosed (N: wikipedia), noorteportaalid (N: <http://www.kuut.ee/>), suhtluskeskkonnad (N: rate, orkut, facebook jne), E-raamatukogud (N: ESTER), muusika ja video vahetuskeskkonnad (N: YouTube jne).

Tarbimisega seotud kodulehed (N: Eesti Tarbijakaitse Liit <http://www.tarbijakaitse.ee/>), raha planeerimine (N: Tarbijaveeb – minuraha <http://www.minuraha.ee>), elektrooniline tarbija- ja pakendiinfo (N: <http://www.tarbijakaitse.ee/>, <http://www.envir.ee/999> jne), elukutsevalikut hõlbustavad lehed (N: Rajaleidja <http://www.rajaleidja.ee/>), statistilised andmebaasid (N: statistikaameti kodulehekülg <http://www.stat.ee/>).

Hindamine II kooliastmes

Ühiskonnaõpetuse õpitulemuste hindamine II kooliastmes lähtub õppekava üldosas ning teistes hindamist reguleerivates dokumentides toodud põhimõtetest.

Hindamine ühiskonnaõpetuses tähendab eelkõige konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija

arengutaseme mõõtmist, kuid on samal ajal ka vahend õpilase arengu toetamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sealhulgas õpioskusi. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistes küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid, rühmatöö.

Hinnangute andmisel ja numbrilisel hindamisel võetakse aluseks õppe-eesmärke ja ainekavaga määratletud õpitulemused.

Hindamise meetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Aine pakub rikkalikult võimalusi mitmekesiseks tööks erinevate allikatega (pildid, skeemid, tabelid, tekstid). Vanuseastmele vastavalt võib lihtsamaid ülesandeid anda mõne fakti või näite leidmiseks ja hinnata ülesande täitmise põhjalikkust, täpsust.

Praktiliste tööde puhul hinnatakse mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi käiku.

Selles vanuseastmes on eriti oluline, et arutlusoskust kujundavate ja kontrollivate ülesannete koostamisel järgitaks jõukohasuse põhimõtet. Alustada tuleks lihtsamatest ülesannetest, kus õpilasele on lahendamiseks antud märksõnad, ülesande mõistmist ja lahendamist toetav selgitus ja täpne juhend. Hinnata saab siis informatsiooni leidmise ja kasutamise, saadud teadmiste ja seisukohtade esitamise, esitatud küsimustele vastamise oskust (nt ettekande puhul).

4.3 III kooliaste

9. klass. Ühiskonnaõpetus (70 tundi)

Õppetegevus

Kolmandas kooliastmes tuginetakse teisel kooliastmel saavutatud õpitulemustele. Õppetegevuste planeerimisel on oluline toetada õpilaste õpimotivatsiooni ja tekitada huvi ühiskonnaõpetuse õppimise vastu.

Õppetegevus peab toetama aine eesmärkide saavutamist. Ühiskonnaõpetuse õpetamisel kolmandas kooliastmes kasutatakse vastavalt ainesisule ja õpetaja valikule tundides järgmisi õppetegevusi:

- töö erinevate teabeallikate ja veebimaterjalidega, sh informatsiooni, statistika, mitmesuguste blankettide otsimine, andmete töötlemine ja esitamine, teabeallikate kriitiline analüüs;
- reklaami, teemakohaste filmide jm vaatamine ning analüüs;
- külalisesinejate kutsumine ja õppekäigud valitsusasutustesse, ettevõtetesse jm;
- referaadi, arvamuse, projekti, uurimustöö või õpimapi koostamine koos viitamise ja tsiteerimiskorra tutvustamisega;
- arutelud, diskussioonid, väitlused, ajurünnakud;
- juhtumianalüüsid ja konfliktsituatsioonide lahendamine iseseisva ja rühmatööna;
- töö kaardiga;
- tutvumine tarbijakaitset puudutavate materjalidega (tootemärgistus jms),
- osalemine koolielu korraldamises, töö vabatahtlikuna, osalemine heategevusprojektides.

I teema. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted (22 tundi)

1. Meedia ja teave (7 tundi)

Õppesisu

1. Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne.
2. Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur.
3. Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam,

kommertsreklaam jne.

4. Autoriõigused ja –vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.

Lõiming

Eesti keel – meediatekstide kommenteerimine; suuline ja kirjalik suhtlus; reklaamtekstid; viitamisreeglid;

Võõrkeeled – teema *Vaba aeg* all erinevad meedia vahendid ja reklaam, kirjandus.

Inimeseõpetus – inimestevahelised suhtled

Muusikaõpetus – muusikavahetusprogrammid internetis, autoriõigused

Kunstiõpetus – autoriõigused, sümbolid.

Matemaatika – tulude ja kulude arvutamine, andmete teisendamine.

Kirjandus – autorlus

Õpitulemused:

Teema *Infoühiskond* läbimisel järel õpilane:

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, reklaam ja plagiaat*;
- 2) märkab probleeme; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid, et leida probleemidele lahendus;
- 3) Iseloomustab näidete varal avalikku ja eraelu piiride seadmist ja ületamist
- 4) tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.
- 5) Teab reklaami funktsioone ja liike

2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur (6 tundi)

Õppesisu

1. Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm.
2. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalse sidusus. Sotsiaalne tõrjutus.
3. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus.
4. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle probleemid.

Lõiming

Inimeseõpetus – erinevad sotsiaalsed grupid; inimene ja sotsiaalne käitumine

Geograafia – teema *Pinnamood* all inimeste elu ja majandustegevus erineva pinnamoega aladel;

teema *Euroopa ja Eesti rahvastik* all rahvastiku sooline ja vanuseline koosseis, rahvastiku vananemine, teema *Euroopa ja Eesti asustus* all linnastumisega seotud probleemid; teema *Rahvastik* all erinevad rassid ja rahvad

Matemaatika – statistilise materjali analüüs

Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses

Võõrkeeled – teema *Vaba aeg* all kultuuriline mitmekesisus.

Ajalugu – võitlus võrdõiguslikkuse eest; äärmuslikud liikumised, seisuslik ühiskond;

Kunst – teema avamine omaloomingus

Muusika - mitmekultuurilisuus.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid *sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisuus*;
- 2) märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi;
- 3) väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust;
- 4) mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.

5) Väärtustab soolist võrdõiguslikkust

3. Ühiskonna institutsionaalne struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor (3 tundi)

Õppesisu

1. Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).
2. Erasektor kui kasumile suunatud sektor.
3. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.

Lõiming

Ajalugu – riikluse kujunemine ja areng; omandivormid; kodanikuliikumine

Matemaatika – statistiliste andmete kasutamine.

Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses

Inimeseõpetus – altruism.

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid *avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, erasektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus, äri sektor*;
- 2) selgitab ühiskonna sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 3) teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi.

4. Ühiskonnaliikmete õigused (6 tundi)

Õppesisu

1. Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel, inimõiguste rikkumise ärahoidmine
2. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused.
3. Lapse õigused, kohustused ja vastutus.
4. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne eksploatatsioon jm. UNICEFi tegevus.

Lõiming

Inimeseõpetus – inimene ja sotsiaalne käitumine; turvalisus ja riskikäitumine

Ajalugu – inimõiguste ajalooline areng; põhiseaduslikud tekstid, rahvusvaheliste organisatsioonide tegevusvaheliste organisatsioonide tegevus; lastetööjõu kasutamine; orjakaubandus, vangide tööjõu kasutamine

Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *inimõigused, põhiõigused, sotsiaal-majanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused*;
- 2) tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid, märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm); tunneb õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- 3) tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.

II Teema: Riik ja valitsemine (16 tundi)

1. Demokraatia (3 tundi)

Õppesisu

1. Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused.

2. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal.
3. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused

Lõiming

Ajalugu – demokraatia ja diktatuuri võrdlus; ühiskonnateooriate areng ja rakendumine; õigusriigi kujunemine;

Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses.

Matemaatika – statistiliste materjalide kasutamine.

Inimeseõpetus – turvalisus

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus*;
- 2) selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises;
- 3) tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäuhe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;
- 4) oskab vahet teha demokraatial ja autokraatial, võrdleb demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ja annab neile hinnangu;
- 5) selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid.

2. Eesti valitsemiskord (13 tundi)

Õppesisu:

1. Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus.
2. Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus.
3. Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad.
4. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine.
5. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused- ja kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ja kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused.
6. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.

Lõiming

Ajalugu – võimuinstitutsioonide kujunemine; õigusmõistmise ajaloos; kodaniku mõiste läbi ajaloo; erakondade kujunemine ja roll; valimisõiguse laienemine; rahvusvaheliste organisatsioonide teke

Matemaatika – statistiline analüüs

Geograafia – teema *Kaardiõpetus* all trüki- ja arvutikaardid.

Inimeseõpetus – riskikäitumine

Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses.

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt, erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik*;
- 2) tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist

- ja halduskorraldust (kaart);
- 3) tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust;
  - 4) suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades;
  - 5) mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda. Oskab leida vajalikku õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT);
  - 6) teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi;
  - 7) selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana ning nimetab Eesti parlamendierakondi.

III. Teema: Kodanikuühiskond (15 tundi)

Õppesisu:

1. Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused.
2. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Osalusvõimalused noortele. Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Kodanikuajakirjandus.
3. Noorteprojektid.
4. Käitumine kriisioludes.

Lõiming

Inimeseõpetus – grupikuuluvus; turvalisus ja riskikäitumine.

Ajalugu – kodanikuühenduste roll; kodanikuühiskonna areng

Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses.

Matemaatika – statistilised materjalid.

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *kodanikuühiskond*, *vabaühendus*, *mittetulundusühing*, *kodanikuosalus*, *kodanikualgatus*;
- 2) mõistab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel;
- 3) mõistab kodanikuühiskonnas ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke

IV Teema: Majandus (17 tundi)

Õppesisu:

1. Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas.
2. Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.
3. Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja töötajatele. Erinevad inimesed tööturul.
4. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säätmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglase tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

Lõiming

Ajalugu – kaasaegse majandussüsteemi kujunemine; erinevad makromajanduspoliitikad; rahvusvahelise tööjaotuse kujunemine, majanduskriisid

Matemaatika – statistika kasutamine.

Geograafia – teema *Euroopa ja Eesti rahvastik* all ränne ja selle põhjused, teema *Euroopa ja Eesti asustus* all rahvastiku paiknemine

Tööõpetus – ametid

Kirjandus - teema käsitlemine ilukirjanduses

Võõrkeeled – teema *Igapäeva elu, õppimine ja töö* all edasiõppimine ja kutsevalik, tökohad.

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse*;
- 2) tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötü;
- 3) analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel;
- 4) iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; selgitab maksustamise eesmärgi, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 5) tajub ja teadvustab infokeskkonda, suudab seda kriitiliselt analüüsida ning toimida oma eesmärkide ja autoriõiguse järgi.

III kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

Põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 3) tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaihenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi;
- 5) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärgi;
- 6) selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahet, teab, mis on avalik ja erasektor; tunneb maksustamise eesmärgi ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 7) hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
- 8) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 9) analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autorikaitset; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
- 10) teab, mis on üleilmastumine ja toob näiteid üleilmastumise mõjudest majandusele, kultuurile, keskkonnale jne.

Füüsiline õpikeskkond

Põhiline õppetegevus toimub klassiruumis, kus on internetiühendusega arvuti ja filmi vaatamise võimalus.

Ühiskonnaõpetuseks vajalikud õppevahendid:

- Eesti Vabariigi poliitiline kaart;
- Euroopa poliitiline kaart;
- Eesti Vabariigi põhiseadus (iga õpilase jaoks);
- ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon (soovitavalt 2-3 õpilase peale üks eksemplar);
- ÜRO lapse õiguste konventsioon (soovitavalt 2-3 õpilase peale üks eksemplar);
- õppeotstarbelised DVD-d, CD-d;
- erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad, statistilised ja metoodilised materjalid.

Õppekirjandus (õpik, töövihikud, õpetaja käsiraamatud jne), kaart, kontuurkaart, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklid, teemakohased filmid.

Kodaniku käsiraamatud – <http://www.meis.ee/est/raamatukogu/?ID=109&view=view>, „Inimene ja ühiskond: Ühiskonnaõpetuse õppematerjal” 2006. Suvekooli materjalid: Ühiskonnaõpetuse õpetajate suvekool, Narva-Jõesuu, 26.-29. juuni 2007.

Oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajalehtede elektroonilised väljaanded (N: Postimees www.postimees.ee), autorikaitse seadus, „Meediaõpetus üldhariduskoolis: Õpetaja käsiraamat” 2004, tuntumad otsingumootorid (N: google, neti jne), kooliga seotud infoportaalid (N: Miksike <http://www.miksike.ee/>, Koolielu www.koolielu.ee jne), Interneti põhised teatmeteosed (N: wikipedia), noorteportaalid (N: <http://www.kuut.ee/>), suhtluskeskkonnad (N: rate jne), ajakirjaniku eetikakoodeks (<http://www.eal.ee>), E-raamatukogud (N: ESTER), muusika ja video vahetuskeskkonnad (N: YouTube, napster, soulseek jne).

Rahvusseltside ja usuühenduste koduleheküljed (N: Eestimaa Rahvuste Ühendus infolehed <http://www.nationalities.ee/>; Eesti Kirikute Nõukogu <http://www.ekn.ee> jne), raamatute sari „Rahvused Eestis”, dokumentaalfilmid sarjast „Etnomosaiik”, sidususega tegelevad organisatsioonide koduleheküljed (N: Eesti koostöö Kogu <http://www.kogu.ee>), Eesti inimarengu aruanded, soolise võrdõiguslikkusega seotud elektroonilised materjalid (N: sotsiaalministeeriumi kodulehel <http://www.sm.ee/index.php?id=98>), statistilised andmebaasid (N: statistikaameti kodulehekülg <http://www.stat.ee/>).

Lapse õiguste konventsioon, inimõiguste ülddeklaratsioon, „Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega” 2005, noorte abitelefoniid (N: Lasteabi telefon 116111), Dokumentaalfilmid „Tegi pätti”.

E-demokraatia võimalused (N: Riigiportaal <http://www.eesti.ee>), EV põhiseadus, elektrooniline Riigi Teataja, institutsioonide ja õigusorganite koduleheküljed (N: Riigikogu <http://www.riigikogu.ee/>, kohtud <http://www.kohus.ee/> jne), erakondade koduleheküljed (N: eesti erakondade ajalugu <http://erakonnad.instituut.ee/>), Toomla, R. „Eesti erakonnad” 1999, valimistega seotud materjalid (N: <http://www.vvk.ee/>), kodakondsusseadus, dokumentaalfilm „Kodanik – riigi alus” 2000.

Ajakiri „Eurokratt”, dokumentaalfilm „Euroopa Liit”, Euroopa Liidu infoportaal http://europa.eu/index_et.htm, „Peamised faktid ja arvandmed Euroopa ja eurooplaste kohta” 2006 http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/66/index_et.htm, „12 lugu Euroopa Liidust” 2006 http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/60/index_et.htm, „Ülevaade Euroopa Liidust” 2007 http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/69/index_et.htm, „Kuidas Euroopa Liit toimib” 2007, http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/68/index_et.htm, DVD „Euroopa Liit selgeks” 2008.

Mittetulundusühingute koduleheküljed (N: Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit <http://www.ngo.ee/>; Noorteportaal NIP <http://www.nip.ee/> jne), noorteorganisatsioonid (N: kodutütred <http://www.kodutytar.ee>, skaudid <http://www.skaut.ee/>, ELO <http://www.elo.ee/> jne), „Osale. Ütle, kui mõtled” 2008.

Maailmahariduse portaal <http://www.maailmakool.ee>

Tarbimisega seotud kodulehed (N: Eesti Tarbijakaitse Liit <http://www.tarbijakaitse.ee/>), raha planeerimine (N: Tarbijaveeb – minuraha <http://www.minuraha.ee/>), elektrooniline tarbija- ja pakendiinfo (N: <http://www.tarbijakaitse.ee/>, <http://www.envir.ee/999> jne), elukutsevalikut hõlbustavad lehed (N: Rajaleidja <http://www.rajaleidja.ee/>), statistilised andmebaasid (N: statistikaameti kodulehekülge <http://www.stat.ee/>).

Hindamine III kooliastmes

Ühiskonnaõpetuse õpitulemuste hindamine kolmandas kooliastmes lähtub õppekava üldosas, aga ka teistes hindamist reguleerivates dokumentides toodud hindamisalustest.

Otseselt hinnatakse teadmisi ja nende rakendamise oskust, kaudselt ka üldoskusi, sealhulgas õpioskusi (materjali leidmine, refereerimine ja korrektne viitamine, töö vormistamine, koostööoskused jne) ja üldpädevusi.

Hindamine ühiskonnaõpetuses tähendab eelkõige ainekavaga määratletud õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu mõõtmist, kuid on samal ajal ka vahend õpetajale õpilase arengu toetamiseks.

Õpitulemuste kontrollimise vormid on mitmekesised. Hindamismeetodite valikul tuleb kindlasti arvestada õpilaste vanust, nende individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Kolmandal kooliastmel sobivad kokkuvõtvaks hindamiseks arvamused, millega saab mõõta nii seda, kas omandatud teadmised on süsteemsed ning kas õpilane oskab neid õigesti kasutada kui ka väärtushinnanguid. Väärtuste omandatust ja hoiakute kujunemist võimaldavad mõõta rollimängud, juhtumianalüüsid, rühmatöö.

Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö planeerimise, läbiviimise, tulemuste tõlgendamise, järelduste tegemise ning tulemuste esitamise oskust.

Hindamine on nii hinnanguline kui ka numbriline.